

ACADEMIA ROMÂNĂ

GERUSIA DIN CALLATIS

DE

VASILE PÂRVAN

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

CU O STAMPĂ

EXTRAS DIN:
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXIX.
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE

BUCUREȘTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Co., C. SFETEA, PAVEL SURU

1920.

52

Prețul 3 lei

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II:

L. B.

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.	
Indice alfabetic al volumelor din <i>Anale</i> pentru 1878—1888	2—
Tom. XI—XX. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1888—1898.	
Indice alfabetic al volumelor din <i>Anale</i> pentru 1888—1898	2.—
Tom. XXI—XXX. — Desbaterile și Memoriile Academiei în 1898—1908.	
Indice alfabetic al volumelor din <i>Anale</i> pentru 1898—1908	2.—
Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9	5.—
» XXXI. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	10.—
» XXXII. — Desbaterile Academiei în 1909—1910	5.—
» XXXII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	14.—
» XXXIII. — Desbaterile Academiei în 1910—1911	4.—
» XXXIII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	12.—
» XXXIV. — Desbaterile Academiei în 1911—1912.	4.—
» XXXIV. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	20.—
» XXXV. — Desbaterile Academiei în 1912—1913	5.—
» XXXV. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	8.—
Plângerea lui Ioan Sandu Sturza Vodă împotriva sudiților străini in Moldova, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Din ținuturile pierdute. Boieri și răzeși în Bucovina și Basa- rabia în cele dintâi decenii după anexare, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Câteva știri nouă privitoare la Istoria Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, de <i>N.</i> <i>Iorga</i>	—,50
Două plângeri ale episcopului de Râmnic Galaction, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Versuri nouă ale lui Ienăchiță Văcărescu, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Barbu Știrbei ca educator, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Insemnătatea lucrărilor Comisiunii europene dela gurile Dunărei, 1856 la 1912, de <i>Dimitrie A. Sturdza</i> . I, II, III. 1856 la 1912	1,80
Patrahurul lui Alexandru cel Bun: Cel dintâiu chip de Domn ro- mân, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Ucraina moldovenească, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Monete inedite din orașele noastre pontice, de <i>M. C. Sutz</i>	—,50
Condițiunile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Bătăliile dela Gwozdziec și Obertyn (1531), de <i>I. Ursu</i>	—,50
Descoperiri nouă în Scythia minor, de <i>V. Pârvan</i>	2.—
Ideile de legi și de prevedere, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,20
Principele ardelean Acașiu Barscai și Mitropolitul Sava Brancovici, de <i>Dr. Ioan Lupuș</i>	,30—
XXXVI. — Desbaterile Academiei în 1913—1914	5.—
XXXVI. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	20.—
Armenii și Români: O paralelă istorică, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Știri nouă din Dacia Malvensis, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Privilegiul lui Mohammed al II-lea pentru Pera (1-iu Iunie 1453), de <i>N. Iorga</i>	—,50
Castrul dela Poiana și drumul roman prin Moldova de jos, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Ostași dela Prut cu un nou act dela Alexandru cel Bun. — Răzeși romașcani, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Ceva despre Episcopul maramurășan Iosif Stoica. — Câteva frag- mente de vechi Cazanii românești, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Istoria Evreilor în țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Vasile Lupu ca următor al Impăraților de răsărit în tutelarea pa- triarhiei de Constantinopole și a Bisericii ortodoxe, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Clopotul dăruit de Caragheorghe, întemeietorul Serbiei, bisericii satului Topola (1811), de <i>N. Iorga</i>	—,20
Cetatea Ulmetum, II 1. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de <i>Vasile Pârvan</i>	3.—
Cetatea Ulmetum, II 2. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de <i>Vasile Pârvan</i>	2.—
Dela Cetatea Tropaeum-Adamclisi: Basilica-cisternă. Studiu arheo- logic, de <i>G. Murnu</i>	,1—

GERUSIA DIN CALLATIS

DE

VASILE PÂRVAN

Membru al Academiei Române.

Ședința dela 17 (30) Iunie 1916.

Printre coloniile grecești dela Pontul Stâng, Callatis, fiica Hera-
cleei Pontice și, prin aceasta, nepoata străvechei Megare doriene,
pare-a fi jucat prin secolul al IV-lea și în prima jumătate a seco-
lului al III-lea înainte de Hristos rolul de conducătoare a veci-
nelor sale ioniene: Histria la Nord și Odessus la Sud (Tomi fiind
în vremea aceasta încă numai o mică factorie). Înainte de secolul
al IV-lea și — în parte — chiar în acest secol, Histria fusese cea
mai înfloritoare colonie dintre Istrus și Haemus. Dela mijlocul vea-
cului al III-lea înspre noi, Tomi crescù repede în importanță. În
vremea romană Tomi devine metropola Pontului Stâng.

Intinderea puterii macedonene până la Marea Neagră dá ora-
șelor grecești de aici prilejul de a intra, încă dela Filip și Alexandru,
în chip direct în vâlmășagul luptelor cari caracterizează vremea
elenistică. În special regele Lysimach încercă să robească voinței
sale nemijlocite orașele dela Pontul Stâng; acestea însă, folosindu-se
de rivalitatea între Antigonos și Lysimachos, caută la rândul lor
să iasă de sub neplăcuta tutelă. Subt anul 313 a. Chr. Diodor Si-
cilianul ne povestește astfel acest conflict, în care Callatienii sunt
principalii și proprii zis singurii eroi:

«În anul acesta [313] Callatienii, cari locuiau în părțile Pontului
Stâng și cari aveau o garnizoană pusă de Lysimachos, o alungară
și își recâștigară neafârțarea. Liberând tot astfel și pe Histrianii și
celelalte orașe vecine, Callatienii făcură alianță cu toate acestea,
spre a lupta împreună împotriva regelui. Mai luând în tovărășie și
pe Thracii și pe Scythii vecini cu dânșii, Grecii dela Pontul Stâng

izbutiră să pue în mișcare o ligă foarte respectabilă, în stare să se măsoare cu armate puternice. Aflând de cele întâmplate Lysimachos plecă îndată cu oaste împotriva răsculaților, luând drumul prin Thracia. El trecu peste Háemus și ajungând lângă Odessus se opri, cantonând aici. Apoi, ordonă să se înceapă asediul cetății. Curând însă cei din lăuntru (1), înspăimântați, căzură la înțelegere predând orașul. După aceasta, făcând, în acelaș chip (2), și pe Histriani să treacă de partea lui, porni împotriva Callatianilor. Tocmai atunci însă sosiră și Scythii și Thracii cu oaste multă spre a-și ajuta potrivit tratatului pe aliații lor din Pont. Lysimachos le ieși înainte, atăcă pe neașteptate pe Thraci și zăpăcindu-i îi convinse să treacă de partea lui. Birui apoi pe Scythi în luptă regulată, ucise o mulțime dintre dânșii, iar resturile armatei le alungă până dincolo de hotare (3). Pe Callatiani îi înconjură pe urmă de toate părțile și începù asediul cetății, făcându-și un punct de onoare din a pedepsi prin toate mijloacele pe pricinuitoarii răscoalei. În vreme ce Lysimachos eră ocupat cu asediul cetății Callatis, primi vestea că Antigonos a trimes două armate în ajutorul Callatianilor, una pe uscat, iar cealaltă pe mare: că Lycon, comandantul flotei, plutiă chiar pe apele Pontului Euxin, iar Pausanias cu o armată numeroasă aveă lagărul la intrarea Bosforului, lângă Hieron, gata de a trece în Europa. Turburat de aceste știri, Lysimachos lăsă, pentru a continuă împresurarea, numai numărul de oameni strict trebuitor, iar cu partea cea mai mare a armatei sale porni grabnic el însuș, nerăbdător de a luă contact cu dușmanul. Ajungând la pasurile peste Haemus Lysimachos găsi pe Seuthes, regele Thracilor, care se dase cu multă oaste de partea lui Antigonos, păzind trecerile. Incepând bătălia, numai după mult timp și pierzând o sumă de-ai săi, dar ucizând și o mare înmulțime de dușmani, birui pe barbari. Răsărind dară ca din pământ înaintea armatei lui Pausanias și grămădind-o în locuri strâmte, Lysimachos luă cu asalt toate pasurile și ucizând pe Pausanias, pe o parte din soldații lui îi liberă pe bani, pe ceilalți îi luă în rândurile armatei sale» (XIX 73).

Diodor uită să ne spue ce s'a întâmplat cu armata trimeasă de

(1) Reținem dară că Odessus în a. 313 a. Chr. aveă ziduri de cetate de jur împrejur.

(2) Ar rezultă că și Histria aveă ziduri încă din acest timp: concluzia nu e însă stringentă ca pentru Odessus, și, mai jos, pentru Callatis.

(3) Deci dincolo de Dunăre, întrucât și Histriani intrau tot în lăuntru hotarelor lui Lysimachos. Prin urmare Scythii, cu cari se aliaseră Grecii, erau de dincolo de Dunăre iar nu din Dohrogea: un fapt foarte important care nu trebuie uitat.

Antigonos în ajutorul Callatianilor, pe Mare, sub comanda lui Lycon. Fără îndoială acest ajutor a sosit încă la timp și a avut cele mai neplăcute urmări pentru Lysimachos. Căci tot Diodor ne vorbește încă sub anul 310 (1) (cuprinzând însă în povestire și anii imediați următori), deci la patru-cinci ani după ce începuse răscoala, de Callatianii plecați în exil în țara regelui tauric Eumelos, atât spre a ușura aprovizionarea concetățenilor lor, cât și pentru a nu se expune răsbunării lui Lysimachos, în caz de capitulare a patriei lor. Cel puțin în a. 309/308, când Eumelos ocupă definitiv tronul, Callatis nu putuse deci fi supusă, cu tot asediul aspru al regelui grec.

Diodor zice (XX 25):

«Eumelos fu un adevărat binefăcător pentru Byzantii, pentru Sinopeeni și pentru cei mai mulți dintre Grecii cari locuiesc Pontul Euxin. El primi și pe cei o mie de Callatiani cari plecaseră în exil din pricina lipsei de pâine, patria lor fiind [încă mereu] asediată de Lysimachos și suferind cumplit de împușinarea tuturor celor necesare traiului; acestor fugari Eumelos nu numai le dădu siguranța unui refugiu, ci le dăruî chiar un oraș în care să se așeze — cel care s'a numit după aceea Psoa — și le împărți în loturi teritoriul lui rural. Pentru ocrotirea navigației în Pontul Euxin Eumelos făcu războiu barbarilor Heniochi și Tauri și încă și Achaeilor, cari se dăduseră la obiceiul pirateriei, și curăți marea de hoți, — astfel că nu numai în regatul lui, ci aproape peste tot pământul locuit de oameni, negustorii răspândiră cu recunoștință vestea despre marea lui noblețe și bunătate»...

Cât de mult a rezistat Callatis, nu știm. Prin a. 302 cetatea eră însă, de sigur, din nou în stăpânirea lui Lysimachos, precum reiese din Diodor, XX 112, 2, unde vedem pe generalul lui Casandros, Pleistarchos, venind la Odessus «între Apollonia și Callatia», spre a-și pregăti în siguranță trecerea în Asia la Heraclea în ajutorul lui Lysimachos. (Cf. și Niese, *o. c.*, I, 367, 3). Expediția nenorocită a lui Lysimach prin a. 292 împotriva regelui get din Nordul Dunărei, Dromichaites (Niese, *l. c.*, p. 367 sqq.), ne dovedește încă odată mai mult că întreagă «Scythia Minor» eră în stăpânirea lui Lysimachos,

(1) Nu 305 (cf. Niese, *Gesch. d. Griech. u. Mak. Staaten*, I 367, n 3) ori 304 (Pick, *Münzen v. Dacien u. Moisien*, I 1, 85), ci 310, precum corectează C. Th. Fischer în noua ediție a lui Diodor, la Teubner, 1906, vol. V, p. 207 sqq., sau mai exact 310—303, precum reiese atât din Diodor, cât și din cronologia regilor taurici, la Minns, *Scythians and Greeks*, p. 583; cf. și pag. 579.

dacă acesta voiã acum să-și întindă regatul și dincolo de gurile Dunărei, în părțile coloniilor grecești Tyra și Olbia — cu interiorul continentului, thraco-scythic.

Cu toată rezistența lor eroică, lovitura dată Callatianilor de Lysimach în a. 313 și cei următori, când o parte așa de mare din populația orașului emigrase în Bosporul Cimmerician(1), slăbi mult puterea înfloritoarei colonii dorice. Incercarea făcută de Callatiani prin a. 260 și cei următori, de a pune mâna pe Tomi și a-l preface într'o factorie a lor, a dat greș. Am arătat cu alt prilej (2), cum Byzantii au bătut atunci pe Callatiani aliați cu Histriani și au dat Tomitanilor neatârnrarea. Dela această înfrângere istoricul Memnon zice de Callatiani că n'au mai putut să se ridice vreodată la o bună stare mai remarcabilă (3).

Ar fi însă cu totul greșit să luăm afirmarea lui Memnon strict à la lettre. În adevăr suntem în situația ca tocmai pentru secolul al IV-lea și al III-lea înainte de Hristos să cunoaștem din o serie de documente autentice, cari erau relațiile internaționale și comerciale—continue—ale Callatianilor: aceste relații nu se arată de fel a fi fost influențate prea mult de nesuccesele politice și militare dintre 313 și 250.

Un decret onorific dat de cetățenii din Olbia în sec. IV a. Chr. pentru Nautimos din Callatis, care e proclamat proxenos, arată relațiile strânse comerciale dintre cele două colonii grecești (4). Un alt decret onorific, dat chiar de Callatiani, probabil prin sec. III a. Chr., pentru un cetățean din Chersonesul Tauric, Pasiadas, fiul lui Herodotos (5), ne arată legăturile politice și comerciale, strânse, cari existau între cele două colonii surori, fiice ale Heraclei Pontice: Pasiadas e dăruit de Callatiani cu proxenia, politia, isotelia și libera intrare și ieșire din port, atât în vreme de pace cât și de războiu, pentru că e binevoitor și îndatoritor atât față de statul Callatianilor, cât și în particular față de cetățenii din Callatis, cari vin cu afaceri în Chersones.

Foarte probabil tot din sec. III a. Chr., ori, cel mai târziu, dela

(1) Cf. la Minns, *Scythians and Greeks*, p. 570, unde se cercetează mai de aproape elementul doric semănat printre cel ionic-milesian în Bosporul Cimmerician.

(2) *Zidul cetății Tomi*, p. 425 sq.

(3) FHG., ed. Müller, III, p. 537, c. XXI.

(4) Minns, *o. c.*, p. 459.

(5) *Arch-epigr. Mitt.*, XVII 99, 41 (Tocilescu, reprodus de Ch. Michel în al său *Recueil d'inscr. gr.*, nr. 333 și datat din sec. II a. Chr.; vezi însă mai jos nota 1 de pe pag. 55.

inceputul sec. II, este un alt decret onorific (1), dat de Callatiani pentru doi cetățeni din Mytilene, frații Heronax și Bacchios, fiii lui Calliphanes, cari, întocmai ca și Pasiadas Chersonesitul, îndatorează și ajută pe cetățenii din Callatis cari vin cu afaceri la Mytilene.

Vedem dară pe Callatiani în vii relații comerciale și politice cu Olbia, Chersonesul Tauric și Mytilene, tocmai în timpul când se luptau mai aprig cu Lysimachos pentru libertatea lor și cu Byzantii pentru supremația politică și economică în Pontul Stâng.

Slăbirea Callatianilor în sec. III și II e de sigur datorită nu numai înfrângerilor lor militare, ci și unor cauze mai generale, cari au transformat simțitor echilibrul forțelor elene din Pontul Euxin.

În adevăr vedem că spre sfârșitul secolului al III a. Chr., Chersonesul Tauric, colonia-soră, se pare mai tânără, a Callatidei, ajunge la o înflorire cu totul excepțională, în special prin comerțul cu cereale (2). Ori tocmai acelaș comerț eră principalul izvor de bogăție și al Callatianilor. Astfel chiar din tipul principal al monetelor lor: cele cu spicul, care este un semn distinctiv al acestor monete, în vreme ce Demeter e una din divinitățile principale ale orașului, dacă nu chiar cea mai însemnată (3), vedem importanța vieții agricole aici. Dar mai ales, precum se va arăta mai jos, Callatis, ca stat agricol, are printre sărbătorile sale publice una închinată direct umezelii roditoare a ploilor de toamnă: $\Delta\iota\mu\beta\rho\iota\alpha$, sărbătoare cu totul caracteristică, și, precât știu, până acum necunoscută din alte documente, nu numai în lumea grecească din Pont, ci în toate țările elenice.

Alătura de concurența în comerțul de cereale, creșterea din ce în ce mai mare a plăgii piraților în apele Pontului a contribuit—fără îndoială—la sărăcirea acelor colonii grecești, cari nu erau direct apărate de flote puternice de războiu, precum eră de pildă cazul cu orașele din Bosporul Cimmerician. În adevăr, vedem din inscripții, că după apunerea puterii lui Lysimachos, pe uscat, și a lui Eumelos (vezi mai sus, p. 53) și a urmașilor săi Spartocizi, pe mare, coloniile grecești din Pontul Stâng, rămase libere, sunt de fapt mult mai nenorocite ca pe vremea nelibertății de sub Lysimachos, întrucât atât barbarii de pe uscat, cât și pirații de pe mare, le

(1) Publicat de mine în *Archäologischer Anzeiger*, Berlin 1915, pag. 250 sq. și datat acolo, aproximativ, în sec. II a. Chr., mai probabil însă, după comparația originalului cu inscripția dela Minns, o. c., p. 645, din Chersonesul Tauric, fiind tot din sec. III a. Chr.

(2) Cf. Minns, o. c., p. 517.

(3) Cf. Pick, *Münzen von Dacien und Mösien*, I 1, p. 88 sqq.

atacă și, dacă nu le pustiesc în total, cel puțin pe cetățenii lor izolați îi pradă și îi ucid, O inscripție de pe la a. 100 a. Chr. ne arată pe Callatiani mulțumind călduros Apolloniaților și în special lui Stratonax, fiul lui Lygdamiș, pentru că în timpul războiului ce avuse loc—de sigur cu barbarii—Apolloniații «salvaseră» pe Callatiani din primejdia de a fi înfrânți (1). De altă parte avem, se pare chiar din întâia jumătate a sec. II a. Chr., un decret al Olbiopoliților pentru cetățenii greci din insula Șerpilor, și în special pentru unul, al cărui nume s'a pierdut, și pe care în viață ei îl onoraseră cu diferite distincțiuni, iar la moarte îl îngropaseră pe cheltueala statului și îi ridicaseră și o statuie, pentru ca faptele lui să fie pomenite și pentru ca Olbiopoliții să-și arate încă odată și cu acest prilej înalta lor considerație pentru cetățenii din insula Leuce: acest prieten al Olbienilor avuse ca principal merit curățirea de pirați a Pontului (2). Tot pentru o biruință împotriva piraților vedem pe Rhodianul Posideus făcând înspre anii 100 a. Chr. o dedicație lui Achilleus, eroul, domn al insulei Leuce, tot la Olbia,— în legătură cu activitatea comercială a Olbiopoliților și Rhodienilor în Pontul Euxin (3).

Vremile acestea turburate (sec. II—I a. Chr.) (4) ne sunt încă documentate la Callatis și printr'o altă inscripție, foarte importantă pentru lămuririle de caracter economic — finanțe și bănci — pe cari ni le dă. E un decret al unui thiasos în cinstea unui membru mărinimos care a pus bani la dispoziția colegiului în condițiuni cu totul favorabile; decretul (5) vorbește de împrejurările nenorocite prin cari trec cetățenii și accentuează faptul că binefăcătorul lor, Bicon al lui Dioscuridas, care avea la el averea colegiului, deși pierduse [probabil în timpul unui războiu cu barbarii] banii thiasului, din cauze independente de voința lui, și deci ar fi fost scutit de datoria ce o

(1) Kalinka, *Ant. Denkm. in Bulg.*, col. 83 și urm., nr. 94 (cf. și Jireček, *AEM.*, X, p. 197 sqq.).

(2) *AEM.* XI 37, 41.

(3) Minns, *o. c.*, p. 463.

(4) Cf. și inser. *AEM.* VI 10, 16:.... τόν τε λιμένα καὶ τὰς ἀκτὰς ἀπολειτουργοῦς ἐτήρησεν...., cu cele observate cu privire la dansa de Pick, *Münzen von Dacien u. Moesien*, I, 1, p. 86, n. 1.

(5) Publicat de Tocilescu fără explicații în *AEM.* XI 34, 33 împreună cu XIV 32, 75, iar de aici la Dittenberger, *Sylloge* II 736, unde e interpretat mult mai bine decât de Ziebarth, care nu-l înțelesese de fel (*Griech. Vereinswesen*), totuși încă nu deplin satisfăcător. Acest decret e în sfârșit publicat și de Ch. Michel, *Recueil d'inscr. gr.*, nr. 996, cu datarea: sec. II a. Chr.

avea după lege față de colegiu, el totuș a înapoiat thiasului toți banii pe cari-i avea [spre fructificare] împreună cu dobânzile lor respective, după ce mai înainte el împrumutase totuș colegiul cu o dobândă mică și contribuise și din banii săi proprii la cheltuelile thiasului.

Evident că dacă Bicon e lăudat pentru că a împrumutat bani cu procent mic, obiceiul comun era de a împrumuta cu dobândă mare. El e deci unul din acei bancheri, cari înțelegeau ca chiar în afacerile lor materiale să păstreze întreg acel principiu generos al iubirii pentru concetățeni, caracteristic vieții grecești din epoca clasică. De altă parte decretul ne arată că statul callatian avea o lege specială, care fixa raporturile dintre creditori și debitori, fie ei simpli particulari, fie colegii cu colegii și particulari, ori în fine statul cu particularii. Ceeace e însă și mai important, e constatarea că acești bancheri ai sec. II—I a. Chr., la Callatis, primiau depozite și deschideau conturi curente, întocmai ca și astăzi, iar la vreme de războiu aveau puțința de a scăpa de responsabilitate, arătând că depozitele s'au pierdut din împrejurări independente de voința lor.

Avem dară pentru sec. II și I a. Chr. dovedite: de o parte împrejurările grele și adesea cu totul nenorocite în cari trăiau Callatianii, — de alta înflorirea, chiar în aceste împrejurări, a vieții economice, și organizarea ei din ce în ce mai complicată pe baza progreselor făcute în epoca elenistică de întreaga lume greacă.

Cunoscutul decret din Olbia, dat în cinstea lui Theocles al lui Satyros (1), ne arată pe Callatianii — prin ultimii ani ai erei păgâne, ori primii ai erei creștine — în societatea cetățenilor din aproape toate orașele grecești mai însemnate din Pont și acelea din Egee în legătură cu Pontul, onorând — la moartea lui — pe Theocles cu o coroană de aur pentru serviciile, pe cari le adusese — între altele — și clubului Callatianilor, negustori și armatori, cari rezidau pentru afaceri în Olbia. Decretul începe: «cari orașe au încoronat pe Theocles al lui Satyros, eroul, cu coroane de aur: Olbiopoliții, Nicomedienii, Niceenii, Heracleoții [Pontici], Byzantiii, Amastrianii, Tianeii, Pruseii, Odessitanii, Tomitanii, Istrianii, Callatianii, Miletul, Cyzicul, Apameia, Chersonesul, Bosporul, Tyra, Sinope». Iar în cuprinsul decretului găsim această proclamație pe care o va vesti răsunător pristavul: «consiliul și poporul Olbiei și orașele dela cari

(1) CIG. (Boeckh), 2059; cf. pentru revizie Latyschew, IPE. I 22, ap. Minns, o. c., p. 644, app. nr. 10.

avem oaspeți locuind la noi încordnează pe Theocles», — și hotărîrea să i se ridice pe cheltueala lor, a tuturor, și o statuie în arme, având a fi așezată în gymnasiul Olbiei, la a cărei reconstruire Theocles a contribuit cu personala sa priveghere; iar decretul să se scrie pe o stelă de marmoră și să se așeze în locul cel mai în vază al orașului.

Evident că chiar de nu aveau Callatiani legături, ei înșiși, cu toate orașele grecești pe cari le-am văzut enumerate mai sus, orizontul lor pelenic eră totuș considerabil lărgit prin astfel de tovărășii și în special conștiința lor doriană eră simțitor întărită în contactul cu Byzantiii, Heracleoții, Chersonesitani, cu cari se întâlneau aicea ca și în atâtea alte locuri. Ca și Chersonesul Tauric, Callatis păstrează cu sumpătate dialectul doric, cum vom vedea și mai jos, și de sigur la această păstrare nu contribuia în ultimul rând conștiința despre importanța Dorismului în Pont, înainte de toate reprezentată de Heracleea (1), mamă, și Chersonesul, frate al Callatidei.

Firește, interesele economice și politice-militare ale Callatianilor îi silesc ca, alătura de relațiile sentimentale cu Dorienu, să aibă foarte strânse legături utilitare cu centrele ionice. O inscripție, se pare din Odessus, ne arată pe Callatiani onorând în chip deosebit pe un cetățean din acest oraș vecin, prin sec. II—I a. Chr. (2), iar o inscripție din Carystos în Euboea, cam din aceeaș vreme, pomenește pe o Callatiană, Neikeso, immormântată acolo, de fiul ei — vreun corăbier ori negustor — Comaros (3). Tot cam din acelaș timp întâlnim Callatiani și la Atena: pe un Menandros al lui Doros (4) și pe o femeie, Anthis (5), immormântați aici. O altă Callatiană, Euporia, ne întimpină la Smyrna, într'o epocă, poate, ceva mai târzie (6).

De altfel, pentru însușirea Callatianilor, de neobosiți navigatori și cunosători ai drumurilor mării și ai ținuturilor îndepărtate (7), avem

(1) Incă în a. 155 p. Chr. Heraclea Pontica întrebuință dialectul doric, chiar în inscripțiile puse în Moesia Inferior, cu care ea aveă atâtea legături de comerț, și, prin Callatis, de prietenie, încât proclamă pe guvernatorul Moesiei ca patron al Heracleei (AEM. VIII 20, 60).

(2) CIG. (Boeckh) *add.* 2056 *d.*

(3) IG. XII 9, 34.

(4) IG. II-3, 3045; cf. III 2, 2501.

(5) IG. II 3, 3044.

(6) CIG. (Boeckh) 3317.

(7) Cf. de pildă și inscripția funerară în versuri, AEM. VI 6, 10: οὐνεκεν ἐν ξείνῃ Διογύσιος ἐφθίτο νούσωι, λείψανα δ' ἐξ αποδιῆς ἤλυθεν εἰς τοκέας.

cea mai strălucită dovadă în activitatea științifică a lui Demetrios Callatianul, care tocmai în vremea ce ne preocupă — sec. III—II a. Chr. — între 216 și 200, scria cele douăzeci de cărți ale sale «despre Asia și Europa» (1), operă bazată pe cercetări și cunoștințe personale și care trecea drept una dintre cele mai bune descrieri geografice și etnografice ale ținuturilor din împrejurul Pontului (2) și a fost apoi utilizată de o sumă de geografi și istorici din vremea elenistică și romană.

Nu am de fel intențiunea de a expune acum mai pe larg și evoluția constituției și a vieții culturale a Callatidei, acest lucru având a fi făcut în Introducerea la Descoperirile arheologice dela Histria. Ceeace vreau să mai accentuez acum, e că statul callatian nu decade nici în vremea romană dela rangul de centru comercial internațional și că până în vremea târzie, romano-byzantină, când creștinismul devine religie de stat, Callatis păstrează o relativă bună stare și tradiționalele sale legături cu străinătatea. Astfel vedem prin sec. IV—V pe un *syrian*, elenizat, de nume roman, Synplikios, al lui Kassianos, de meserie avocat-juriscōnsult (νομικὸς τὴν ἐπι-στήμην), care împreună cu soția lui ajunge aici la bătrânețe, adormind «în speranța învierii» și «a vieții vecinice» (3).

Totuș conducerea trebilor publice în vremea romană o vedem de fapt dată prin sec. II, dela Marcus Aurelius înainte, unor reprezentanți ai puterii centrale, *curatores rei publicae*, de origine străină, trimiși de imperiu ca să reorganizeze gospodăria dezordonată a Grecilor de aici. O inscripție din Sidyma, în Lycia, ne face cunoscut — prin anii 180 p. Chr. — pe un λογιστὴς Καλλατιανῶν πόλεως Μυσίας, de nume, cetățenie și demnitate senatorială, romane: Tib. Claudius Telemachus, de origine însă greco-lyciană, din Xanthos, ajuns, e drept, spre sfârșitul veacului al II-lea chiar *consul* (4).

Callatis înflorește dară în vremea Imperiului ca un orașel provincial, iar nu ca un stat autonom grec. Care a fost trecerea dela viața liberă, chiar glorioasă, din epoca elenistică, la această vegetare convenabil avantajoasă, de mici burghezi, ne eră până acum un an un lucru absolut necunoscut. Anul trecut s'a găsit însă un document din sec. I p. Chr. și anume chiar din primul timp al stăpâ-

(1) Cf. F. Susemihl, *Gesch. d. griech. Litt. in der Alexandrinerzeit*, I, p. 681.

(2) Schwartz la P.-W., IV, s. v.

(3) AEM, XI 32, 31.

(4) Cagnat IGR. III 581 și cf. *Histria* IV, p. 629.

nirii romane, efective, în Scythia Minor, document care întrece în bogăția informației sale tot ce se cunoștea până acum din Callatis, ba chiar aruncă lumini neașteptate și asupra vieții elene din întregul Pont Stâng.

* * *

Printre pietrele scoase pentru clădirea nouă a bisericii grecești din Mangalia s'au găsit pe rând două fragmente din aceeași stelă de marmoră, cu o lungă inscripție pe ele. Fragmentele se îmbină perfect și formează împreună partea de mijloc a stelei, aproape completă pe stânga, unde marginea pietrei e păstrată, deși cu multe ciocăniri, dar cu o mare lipsă pe dreapta, unde ar mai fi de întregit printr'un fragment aproape tot așa de mare ca fiecare din cele două găsite până acum.

Bucata de stelă ajunsă până la noi conține, pe o înălțime de c. 0.40 m. și o lățime până la c. 0.62 m., 22 de rânduri. Literele, înalte de 0.012 m., sunt foarte îngrijit gravate, dar cu multe ornamentări, ceea ce arată că ne aflăm în epoca romană, și anume, după toate semnele, în sec. I p. Chr.

Cetim:

(Vezi desemnul de pe pag. 61).

Ce literă a urmat în r. 1 după ΝΟΜΗΣΑ, e absolut neclar. R. 2 e cu totul mutilat. Descifrăm la început, pe primul bloc, ce se vede în alăturatul desemn, apoi la capăt o jumătate de O; urmează pe blocul al doilea, sigur, ΦΕΛΗΣ ≡ ΙΜΕΙ = I. În r. 3, la mijloc, după ΑΥΤΕΠΙΛΕΓΕΑΤΟΣ, un E, spațiu stricat, apoi partea superioară a unui O sau Ω. Sfârșitul r. 4 e neclar: pare a fi un E, ros, după care sigur ΕΗ, iar la urmă, poate, un fragment de Σ, dar cu totul nesigur. La începutul r. 5 sigur un Β, la mijloc ΑΤΟ = ΕΤΟ, la sfârșit, după ΚΑΤΑ, o bară verticală. R. 6 e limpede. R. 7, la mijloc, unde se unesc cele două blocuri, nu dă un sens clar: ΦΙΛΟΤΙΜΙΑ [N ≡] ΑΑΝΙ [;] Ν. Tot astfel, la acelaș loc, r. 8: ΟΑΑΙ ≡ ΓΟΣΟ ΤΟΣ; la sfârșitul rândului, evident, un Θ. Începutul r. 9 are întâiu o literă neclară, apoi ΟΝ; la sfârșitul rândului evident un Γ. La începutul r. 10 de sigur un Σ; la mijlocul rândului probabil ΕΠΙΟ- [ΠΙ] ΑΝ. De la r. 11 înainte toate începuturile sunt stricate, lipsind fie câte o literă, fie câte două; putem completa sigur în r. 14 un Κ și în r. 15 Ρ, la început, după sensul frazei. La sfârșitul r. 12

ΝΟΜΗΣΑΣ
 ΤΟΣΑΥΤΟΣ
 ΦΕΛΗΣ ΜΕΤ
 ΟΥΑΥ ΤΕΠΑΝΥΕΛΤΟΣ Ε
 ΕΤΑΝΘΕΙΜΟΝΤΟ
 ΕΡΟΠΟΙΗΣΑΣ ΚΑΙ ΕΣΤΙΑΣΑΣ
 ΑΜΟΝΚΑΙ ΤΟΝ ΖΣΗΧ
 5 ΒΩΝΤΙ ΗΝ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΙΑΝ ΑΥΤΟ
 ΕΤΟΤ ΟΥ ΜΝΑΣΙΟΝ ΚΑΤΑ
 ΔΙΑΛΗΦΘΗΜΕΝ ΚΑΙ ΔΑΨΙΛΕΣΙΝ
 ΠΟΙΙΑΙΣ ΑΜΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡ
 ΤΑΝ ΕΝΙΑΥΣΙΟΝ ΦΙΛΟΤΙΜΙΑ
 ΛΑΝΙΟΥΝ ΕΝ ΚΑΙΝΕΣ ΕΠΙΝΟΙΑΙΣ
 ΓΙΔΑΨΙΛΕΥΣ ΑΜΕΝΟΣ Ο ΔΑΙ
 ΓΟΣΟ ΤΟΣΟΥ ΔΑΛΛΩΣ ΑΡΓΟΝΑΓΑ
 10 ΝΟΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΑΤΟΣ ΕΙΣ ΗΓΗΣΑΤΟ
 ΕΩΚΟΡΟΝ ΓΗΡΩΣ ΕΟΡΤΑΝ ΑΡ
 ΣΕΙΠΟΤΙ ΔΙΑΝΕΚΗ ΔΙΑΤΟΚΩΝ ΕΥΠΟ
 ΑΝ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΕΛΕΣΤΑΤΕΣ Ε
 ΧΑΙΣ ΔΕ ΔΟΧΘΑΙ ΕΠΙ ΗΝ ΗΣΘΑΙ ΜΕ
 ΝΕΠΙΤΟΥ ΤΟΙΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΝ
 ΕΣ ΠΡΑΤΑΙΣ ΤΕΙΜΑΙΣ ΑΣΟΔΑ ΜΟΣ
 ΑΥΤΩ ΚΑΘΕΚΑΣ ΤΑΝ ΕΤΑ
 15 ΑΝΣΤΕΦΑΝΟΥΣ ΘΕΑΥΤΟΝ ΔΙΑΒΙΟΥ
 ΚΑΙ ΚΑΤΑΙΔΙΟΝ ΕΝΤΕ ΑΡΧΙΕΡ
 ΚΑΙ ΚΕΣ ΑΡΕΙΟΙΣ ΚΑΙ ΤΑΝ ΑΓΥΡΙ
 ΚΑΙ ΔΙΟΜΒΡΙΟΙΣ ΚΑΙ ΔΑΜΟΘΟΙΝΙ
 ΕΣ
 ΡΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΥΚΟΣ Ο ΔΑΜΟΣ
 ΣΤΕΦΑΝΟΙ ΤΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΑ
 20 Ο ΕΤΑΝ ΚΑΤ ΠΡΑΤΟΝ ΚΑΤΑΣΑΝΤΑ
 ΤΕΡΟΥΣΙΑΝ ΓΕΡΟΥΣΙΑΡΧΑΝ ΑΠ
 ΝΔΕ ΑΥΤΟΝ ΑΝΑΣΤΑΣ ΕΙΣ ΚΟΝΩΝ
 ΧΑΛΚΕΩΝΤΕ ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΟ
 ΤΩΤΟ ΠΩΩ ΤΟ ΑΝΑΛΩΜΑ ΜΗΘΕΝ
 ΤΟΙΣ ΔΑΜΟΣΙΟΙΣ ΠΟΡΟΙΣ Ε
 ΕΝΟ
 ΤΟ
 ΕΤΙΣ Α
 ΤΟ ΔΕ
 ΦΙΣΜΑΤΟΥ
 ΤΟ ΓΡΑΦΗΜΕΝΙ
 25 ΜΕΝ
 ΣΤΟΝ
 ΑΜΟΤΑΤΟΝ
 ΤΟ ΠΟΝΤΟΥ
 ΟΣ ΕΤΟΙΣ ΝΕΟΙΣ Κ
 ΒΟΙΣ ΠΡΕΦ
 ΜΑ
 Ο

un Φ. La sfârșitul r. 13 se cetesc perfect APXIEP; totuș sensul cere evident APXAIP (vezi mai jos, comentarul). R. 15 e limpede. La începutul r. 16 lipsesc două litere, după cari, de sigur, e un Θ; urmează ETANKA, iar nu KAI; mai departe KATAΣANTA, iar nu KATACTANTA, după cari, de sigur, ΓΕΡΟΥΣΙΑΝ, deși, altfel, textul e foarte ros. La sfârșitul acestui rând poate un Π. Mijlocul r. 17 este, iarăș încurcat: pare a se ceti ANACTACEI[EIK]ONON, dar s'ar putea după resturi și: ANACTACEI[CTKI]ONON; firește sensul cere prima lectură. R. 18 prezintă de asemenea destule dificultăți; la început, după ΤΩΤΟΠΩΩ, pare a urmă un Ν, dar ar fi foarte îngust; mai departe, după ANAΛΩΜΑ, probabil ΜΗΘΕΝ; la sfârșitul rândului un Ε. R. 19 e foarte tare stricat pe blocul din stânga; se mai disting doară câteva litere (vezi mai sus, desemnul); la sfârșitul rândului, de sigur un Ε. R. 20 e numai în parte păstrat, tot începutul lui fiind distrus; lectura lui e însă clară (vezi mai jos). Din r. 21 avem resturi destule pentru a putea restaura partea principală din înțelesul lui: literele ΟΕΕ ΤΟΙΣ ΝΕΟΙΣ Κ[ΑΙ ΕΦΗ]ΒΟΙΣ sunt perfect lizibile. Din r. 22 nu mai avem decât urme cu totul neclare. Pentru descrierea mai în amănunte a înfățișării pietrei și a resturilor de semne scrise, vezi desemnul de mai sus. Pe baza celor fixate aici propunem următoarea lectură a documentului:

νομησα

τος αὐτὸς ο [δ]φε(ι)λήσ[ε]ι με[ν]]

ξου αὐτεπάνγγελτος ἐ[π]’ἀγωνοθ[?]έταν ἔθιμον το[.]

ἱεροποιήσας καὶ ἐστιάσα[ς] τὸν δ[?]μον καὶ τὸν [έ]ξ[η][ς] ἐνιαυτὸν? ἐπιτετραμμένος?
τῶν ἐφή-]

- 5 βων τὴν γυμνασιαρχίαν αὐτό[θ]ε τὸ γυμνάσιον κατὰ [πάσας? ἡλικίας? ἐπεχείρησε?] διαληφθῆμεν καὶ δαφιλέ[σ]ιν [ἱερο]ποιίαις ἅμα καὶ θεωρη[ί]αις]
τὰν ἐνιαύσιον φιλοτιμία[ν] ?π[?]λανιοῦν ἐν καινῆς ἐπινοίαι[ς] ?διό-
τι δαφιλευσάμενος ὃ δ[?]μ[?]ος ο[?]τος οὐδ’ [ἀ]λλως ἀργὸν [ἀ]γα[θόν] τι . . .]
Ν χωρῶν πρῶτος εἰσηγήσατο [ν]εωκόρον γήρως ἑορτὰν ἀργυρίου ἐπιδό-
10 σει ποτὶ διανεκῆ διὰ τόκων [ε]ὑπο[ρ]ί[αν] καὶ πολυτελεστάτες ε[. . . ὑπο-]
[δ]οχαῖς, δεδόχθαι ἐπηνῆσθαι [μ]ὲν ἐπὶ τούτοις Ἀπολλώνιον [.]
[γ]τ[?]ες πρῶταις τειμαῖς ἃς ὁ δ[?]μος αὐτῷ καθ’ἐκάστην ἐφαφ[ί]σατο? εὐεργε-
[σί]αν, στεφανοῦσθε αὐτὸν διὰ βίου [κ]αὶ κατὰ ἴδιον ἔν τε ἀρχιε[ρ]ε[τικῆ]? ἐκκλησί[α]
καὶ Κεσαρεῖοις καὶ Παναγύ[ρ]ε[ι] καὶ Διομβροῖς καὶ δαμοθουίνε[ς] [. . . ἀναγο-]
15 [ρ]εύοντος τοῦ κάρυκος· ὁ δ[?]μος στεφανοῖ τὸν γυμνασι[ἀ]ρχαν καὶ ἀγω-
[νο]θέταν κα[?] πρῶτον κατασ[τ]άντα [γ]ε[ρ]ουσίαν γερουσιάρχαν ἀ[?]π’ ἀρχῆς τι-
μῶν δὲ αὐτὸν ἀναστάσει [εἰκ]όνω[ν] χαλκῶν τε καὶ γραπτῶν. . .]

[?εν] τῷ τόπῳ ὧ[...?] τὸ ἀνάλωμα [μ]ηθ[ἐ]ν [τ]οῖς δαμοσίοις πόροις εἶ[. . .
 . . . ENO. . . ΤΘΣ [ἀρ]ετῆς ΑΞ ≅ τὸ δ[ἐ] [ψά]φισμα τοῦτο γραφῆμεν [εἰς τελαμῶ-]
 20 [να λευκὸλιθον καὶ ἀναθ]ῆμεν [εἰ]ς τὸν [ἐπισα]μὸ[τ]ατον τόπον τοῦ [γυμνασίου].

. εἶδ]οξε τοῖς νέοις κ[αὶ ἐφῆ]βρις πρ[ε]
 ο

Caracteristică e în acest document frecvența ortografiei $\alpha = \epsilon$. — În ce privește completările date de noi, avem de observat următoarele: Rândurile 1 și 2 sunt desperate. În r. 3 am crezut să pot da reconstituirea cu ἀγωνοθῆταν, sprijinindu-mă pe începutul rândului 16, unde, sigur, e de restaurat acest cuvânt. Sfârșitul r. 4 e, așa cum l-am reconstruit, numai un fel de memento al sensului, fără pretențiunea de a corespunde exact textului primitiv. Tot astfel, dar încă mai ipotetică e repararea r. 5. În r. 7 mi-a fost imposibil să ofer alt cuvânt decât ipoteticul πλανιοῦν, deși sensul e perfect clarificat de celelalte cuvinte din acest rând. De asemenea n'am putut deslegă începutul r. 9, în vreme ce restaurarea sfârșitului acestui rând, dimpotrivă mi se pare în afară de orice discuție. Dacă însă mi se admite această restaurare, atunci avem sigur câștigată și dimensiunea totală a stelei pe dreapta: anume — în acest loc — cam încă pe jumătate lățimea fragmentului celui mai mic. Că aceasă reconstruire are pentru ea toți sortii de exactitate, se dovedește și prin posibilitatea ce am avut, ca încă în șase rânduri mai jos să pot propune completări ale textului cari să încapă deplin în aceeași lățime a fragmentului pierdut: sumă de 10—12 litere, în plus peste cele existente, dau sens deplin documentului nostru. Sfârșitul r. 10 cu începutul r. 11 am socotit să cuprindă cuvântul ὀποδοχαῖς, bazat atât pe cupriusul întreg al inscripției, cât mai ales pe r. 4: ἐστίασας τὸν δᾶμον. Sfârșitul r. 12 poate fi nu numai ἐψαφ[ίσατο εὐεργε][σί]αν, cum pare mai probabil după sens, ci și [...φιλοτ][μί]αν, cum avem în r. 7: τὰν ἐνιαύσιον φιλοτιμίαν. În ce privește sfârșitul r. 13, în afară de controversa ἀρχιερετική > ἀρχαιρετική, pe care o vom discuta mai jos, avem de notat aici, că în niciun caz nu putem completa simplu ἀρχιερ[εσ]ίαις (pentru ἀρχαιρ[εσ]ίαις), din pricină că spațiul disponibil era mult prea mare spre a fi umplut numai cu șase litere. Cred absolut sigur sfârșitul r. 14 cu începutul r. 15: [ἀναγορ]εῦοντος. Tot așa și întregirile rândurilor 15, 16 și 20. Dimpotrivă, rândurile 17—19, n'au putut fi reparate decât parțial și ipotetic. R. 16, κατασ(τ)άντα γερούσιαν, ne-a dat mult de gândit

pentru sensul extraordinar de important și excepțional față de alte documente asupra gerusiilor (vezi mai jos), pe care îl introduce în document; totuși, cu cea mai mare bunăvoință, nu se poate scoate din literele sigure KATAΣANTA, cu un T uitat de lapicid (cf. d. p. în același rând, KA în loc de KAI), nici un alt cuvânt potrivit cu sensul inscripției, afară de καταστάνα. Odată fixat acest lucru, firește că sfârșitul r. 16 trebuie să sune cum l-am restaurat noi: γεροιστάρχαν ἀ[π' ἀρχᾶς]; cine altul era să fie primul gerusiarch dacă nu însuși Apollonios, întemeietorul gerusiei. [M]ηθ[έ]ν în r. 18 e sigur. Sfârșitul r. 19 și începutul r. 20 sunt restaurate după formularul inscripțiilor din Pontul Stâng. Sfârșitul r. 20 îl credem neîndoios, față de importanța pe care a avut-o Apollonios în organizarea instituțiilor religios-educative ale patriei sale. În r. 21, toate silințele noastre de a mai descifra ceva sigur afară de cuvintele ἔδοξε τοῖς νέοις καὶ ἐφήβοις, au rămas zadarnice.

Pe baza interpretării și restaurărilor justificate mai sus, cuprinsul documentului nostru nu se lămurește astfel:

Un cetățean bogat din Callatis se oferă singur, ca de obicei în vremea elenistico-romană, din cauza stării financiare precare a orașului (1), să ia asupra sa demnitatea de ἀγωνοθέτης, adică grija și cheltueala jocurilor publice de aici. El face jertfele convenite zeilor și ospătează pe poporul callatian la praznicul care însoțea sărbătorile, din averea sa, în chipul cel mai strălucit. Callatianii îl aleg gymnasiarch — spre a se îngriji de educația ephēbilor — adică a tinerimii lor în vârsta de serviciu militar. El desparte cu acest prilej gimnasiul din Callatis, folosit deopotrivă, și de sigur la un loc, de bărbații de toate vârstele, potrivit diferitelor serii de exerciții și întreceri — după vârste, — dând astfel fiecărui cetățean, tânăr ori bătrân, puțința de a folosi în întregime gimnasiul orașului, nesupărat de cei cari nu erau de seama lui. Ca gymnasiarch Apollonios aduce sacrificii bogate și organizează ceremonii strălucite zeilor. În fiecare an el continuă la fel binefacerile sale, necedând nimănui pasul în facerea binelui pentru patria sa. El cel dintâiu introduce sărbătoarea neocorică (vezi mai jos) a bătrânilor, dând un fond din dobânda căruia colegiul bătrânilor Callatidei (gerusia) să poată în fiecare an, în tot belșugul, celebra această sărbătoare specială a lui, cu cele mai bogate solemnități și ospătări. Pentru toate acestea Callatianii hotărăsc să distingă pe Apollonios în chip public cu cele dintâi ono-

(1 Cf. art. lui Reisch, *Agonothetes*, la P.-W., I, 872 și 873.

ruri ale oraşului, pe cari poporul i le-a tot votat mereu la fiecare nouă binefacere a lui, şi mai hotăresc să-l încununeze, atât pe vieaţă, cât şi în special la fiecare ocazie: la adunarea cea mare a poporului când se alege magistraţii pe anul următor, la sărbătoarea Caesareelor (vezi mai jos), la sărbătoarea bălciului celui mare (idem), la sărbătoarea pentru ploaie (idem), la praznicele publice ale poporului (idem); şi de fiecare dată pristavul oraşului să vestească: «poporul încununează pe gymnasiarchul şi agōnothetul şi pe primul întemeietor al gerusiei şi gerusiarchul dintru început al său, cinstindu-l pre dânsul cu înălţarea de statui de aramă şi chipuri pictate...». Decretul prin care poporul decideă această onorare a lui Apollonios, scris pe o stelă de marmoră, avea a fi expus în locul cel mai de seamă al gymnasiului din Callatis.

După decretul poporului callatian, urmasa pe monumentul nostru hotărîrea specială pe care collegiile unite: al bărbaţilor tineri (*οἱ νέοι*) şi al flăcăilor (*οἱ ἑφηβοί*) din Callatis, o luaseră pentru a onora şi ei, pe seama lor, pe binefăcătorul Apollonios. Din nenorocire nu ni s'a păstrat nimic mai departe, întreg monumentul cât îl avem, fiind, de altfel, numai o mică parte din cel care în realitate împodobise gymnasiul din Callatis.

Să luăm pe rând toate aceste ştiri şi fapte nouă privitoare la înstituiiile sociale şi religioase din Callatis în sec. I. p. Chr. şi să le explicăm mai de aproape.

Se ştie-că încă din epoca elenistică oraşele greceşti, ne mai având bugete mari la dispoziţie aruncă grija jocurilor publice, gloria de pe vremuri a marilor state şi amfictionii elenice, în sarcina particularilor ambiţioşi, cari vor ca prin desfătarea poporului să-şi asigure nemurirea pe stele de marmoră şi în statui de bronz. Agonotheţii, cari în vremea mai veche sunt nişte magistraţi, sunt acum nişte filantropi, binefăcători ai concetăţenilor lor (1). În această calitate ei nu mai au numai grija sărbătorii şi a jocurilor legate cu ea, ci oferă concetăţenilor lor şi tot felul de completări ale petrecerii principale, ca de pildă banchetele de cari se vorbeşte în inscripţia noastră. De obicei agonothesia privia o singură sărbătoare. Rar numai eră generală. Decretul onorific al lui Apollonios din Callatis nu pomeneşte nicăeri, atât cât e păstrat, de o agonothesia specială. De asemenea nici vreo lămurire asupra agonelor, întrecerilor, cari

(1) Reisch, art. cit., p. 872.

aveau loc la sărbătoarea sau sărbătorile prezidate de dânsul, nu ne e păstrată.

Decretul precizează însă, în privința agonothesiei lui, două acțiuni: *ἱεροποιήσας καὶ ἐστιάσας τὸν δᾶμον*. Aceste două acțiuni merg împreună; ceremonia religioasă care însoțea agonele avea ca punct culminant jertfa de animale pe altarele zeilor; agonothetul care prezida sărbătoarea oferia, după jertfă, banchetul solemn concetățenilor: era împărțirea jertfei între zeu și muritori. Cum spune un decret din insula Ceos: *ἔστιν δὲ τοὺς τε πολίτας καὶ οὐς ἡ πόλις κέκληκεν καὶ τοὺς μετοίκους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους ὅσοι τὰ τέλη φέρουσιν...* (Dittenberger, *Sylloge*² II 522), sau, cum spune un decret athenian, vorbind de colegiul de *ἱεροποιοί*, cari îngrijiau de jertfele dela marile Panathenee, *θύειν δὲ τοὺς ἱεροποιούς τὰς μὲν δύο θυσίας τὴν τε τῆι Ἀθηνᾶι τῆι Ἰγυίαι καὶ τὴν ἐν τῶι Ἀρείωι πάγωι θυομένην καθάπερ πρότερον* (urmează porțiunile din jertfă — cărnuri — date pry-tanilor, celor nouă archonți, cassierilor sacri ai zeiței, hieropoeilor, strategilor, taxiarchilor, cetățenilor athenieni participanți la procesiunea în onoarea zeiței, și în sfârșit canephorelor), — *τὰ δὲ ἄλλα κρέα Ἀθηναίοις μερίζειν* (urmează câți boi să se sacrifice pe altarul zeiței, etc.). (Dittenberger, *o. c.*, II 634).

Alegerea agonothetului Apollonios ca gymnasiarch, conducător al educației ephebilor, era o distincțiune care se impunea dela sine, după strălucita dovadă pe care el o dăduse în ce privește iubirea lui pentru concetățenii săi. În adevăr dela îngrijirea oarecum particulară a unui agon, el trecea acum la conducerea oficială a agoneilor: ca gymnasiarch el priveghia și conducea toate agonele orașului, date în gimnasiu, care era, în orașele grecești, mai ales din epoca elenismului încoace, centrul principal al vieții publice și unde nu numai ephebii, de a căror specială educație îngrijia gymnasiarchul, dar și «copiii», «bărbații tineri» și «bătrânii» veniau să se întrunească și deci să aibă partea lor de conducerea ori prezidarea gymnasiarchului. Ca gymnasiarch Apollonios avea firește iarăși de făcut jertfe la agone și de ospătat pe concetățenii săi. Inscriptiia ne lămurește astfel asupra activității lui ca gymnasiarch: deși oficial gymnasiarch numai al ephebilor, Apollonios reformă întreaga viață gimnasială a Callatianilor. Se pare că până la el nu fusese o ordine bine stabilită în utilizarea gimnasiului orașului. Firesc lucru, gimnasiul era în primul rând al ephebilor; numai după ei aveau dreptul de a-l folosi ceilalți cetățeni, cari propriu zis nu se mai instruiau, ci numai se amuzau în această clădire de

caracter prin excelență educativă. Se pare că la Callatis, *οἱ νέοι* și *οἱ γέροντες* cam alungaseră din gimnasiu pe *παῖδες* și *ἐφηβοί*, împiedecându-i de a-și împlini datoriile lor de tinerețe în pregătire pentru viața cetățenească. Apollonios despărți gimnasiul după vârste: *παῖδες*, *ἐφηβοί*, *νέοι*, *γέροντες*. Fiecare la timpul și la locul lui. Aceste tovrășii cetățenești după vârstă, cari sunt un semn caracteristic al vremii elenistico-romane ne întâmpină în toate orașele grecești și chiar la noi în Pontul Stâng încă și la Odessus (1), de unde avem știri deosebit de importante asupra organizației colegiilor de *νέοι* și de *ἐφηβοί*, și la Histria, unde cunoaștem în deosebi foarte amănunțit organizația colegiului de *γέροντες* (2).—Dar rolul lui Apollonios ca gimnasiarch nu se mărgini la organizarea și disciplinarea colegiilor cetățenești după vârste. Vedem din inscripția noastră că el făcù încă și alte hieropoeii, deci dădù încă agone cu jertfe bogate, și, mai mult, conduse theorii, deci procesiuni solemne ale ephebilor și de sigur și celorlalte colegii gimnasiale de alte vârste la sărbătorile zeilor orașului. Aceste theorii nu sunt de sigur altceva decât celebrele pompae la cari participă întreaga populație a orașelor grecești cu preoții și magistrații în frunte (vezi clasică inscripție dela Magnesia pe Meandru, la Dittenberger, *o. c.*, II 553), cetățenii orânduindu-se după colegiile pe vârste (*συμπομπεύειν δὲ τήν τε γερουσίαν καὶ... τοὺς ἐφήβους καὶ τοὺς νέους καὶ τοὺς παῖδας...*: inscripția citată), firește sub conducerea șefului lor al tuturor, ca organizator al lor pe *τάξεις* [militărești] (cf. importanta inscripție din Odessus, documentând această orânduire pe *τάξεις* a ephebilor, la Kalinka, *o. c.*, col. 111, nr. 115), care eră la noi în Callatis Apollonios gimnasiarchul.

Inscripția ne arată că gimnasiarchia eră și la Callatis, ca la Odessus (Kalinka, *o. c.*, col. 81, nr. 92, r. 10 sq.: *τοὺς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν γεινομένους γυμνασιάρχους*), și firește într'o mulțime de alte orașe grecești (cf. art. lui Oehler la P.-W., VII, col. 1992), anuală. Apollonios a avut prilejul să dovedească *τὴν ἐνιαύσιον φιλοτιμίαν* concetățenilor săi. Se pare că el a fost reales gimnasiarch; sigur nu se înțelege însă, din ce ne-a rămas în document, nimic în această chestiune. Stabilim dară, că și în privința gimnasiarchiei, orașele din Pontul Stâng nu diferiau în ce privește organizația lor. Deși d. p. Callatis ar fi putut adopta gimnasiarchia semestrială ori tri-

(1) Kalinka, *Ant. Denkm. in Bulg.*, col. 81, nr. 92; col. 108, nr. 114; col. 111, nr. 115.

2) *Histria IV*, p. 596 și urm., nr. 20.

mestrială, ca în atâtea centre elenice din Sud, ea păstră pe cea anuală și, de sigur, dacă cel onorat consimțită, mereu-reeligibilă (cf. Oehler, *l. c.*, col. 1993).

Firește, întreaga carieră a lui Apollonios stă în legătură cu viața socială și religioasă a Callatianilor, concentrată împrejurul gimnasiului lor. Nu e dară de mirare că și noua reformă pe care o introduce «*el întâia dată*», aceea de a institui o sărbătoare specială a bătrânilor, propriu zis, nu e decât o completare a reformelor sale precedente, cari priviau sistematizarea colegiilor pe vârste. Ceeace e însă foarte important în noua instituție social-religioasă, e caracterul ei specific pentru epoca imperială romană. Iată întâiu textul respectiv al documentului nostru (r. 9 sq.): πρώτος εισηγήσατο [ν]εωκόρον γήρωνς έορτάν άργ[υρίου έπιδό]σει ποτι διανεκῆ δια τέκων [ε]πόπο[ρί]αν, κτλ. Acest pasaj trebuie alăturat de cel din r. 16: πρώτον κατασ(τ)άντα [γ]ε[ρ]ουσίαν γερουσιάρχων άπ' άρχαῶς...]. Din interpretarea comparativă a celor două citate reiese că, propriu zis, Apollonios este întemeietorul gerusiei din Callatis, prin separarea ei de celelalte colegii după vârste, adică din massa omogenă a cetățenilor, și prin însărcinarea ei cu celebrarea unei anume έορτή speciale. El asigură colegiului bătrânilor un fond din venitul căruia să se celebreze noua sărbătoare și prin această asigurare el întemeiază și garantează și pe viitor în existența ei nesdruncinată, gerusia, care, altfel, până la el, existase numai ca o posibilitate teoretică.

Odată cu întemeierea gerusiei Apollonios este ales gerusiarches, președinte al ei. Demnitatea aceasta nu e comună în Pontul Stâng. La Histria președinții gerusiei se numiau συαγωγεις (1). In cele mai multe centre din Sud era un γυμνασιάρχος τῆς γερουσίας (ori τῶν γεραιῶν, τῶν γερόντων, etc.), care conducea colegiul bătrânilor (2), un προστάτης (3), ori alți demnitari onorifici. Totuș, deși rar (4), titlul de gerusiarches e cât se poate de firesc, mai ales în Pontul Stâng. In adevăr colegiile de ephebi de aici își au ca președinți ephebarchi, aleși dintre ei (cf. Kalinka, *o. c.*, col. 108, nr. 114, din Odessus), deși conducătorul lor e gymnasiarchul (5); cu atât mai mult bătrânii, cari n'aveau — propriu zis — nevoie de gymnasiarch și vor

(1) *Histria*, IV, p. 606 sq.

(2) Cf. Oehler, la P.-W., VII, col. 1978 sq.

(3) Cf. Miller, la P.-W., VII, col. 1268, s. v. gerontes.

(4) Odată, la Puteoli: Miller, *l. c.*, col. 1267.

(5) Cf. p. toate acestea și Cagnat IGR., I și III, ind. s. v.

li ales un președinte dintre ei, cu acelaș nume ca acel al ephebilor, anume de ἀρχων, — ἀρχης al lor: γερουσιάρχης, — gymnasiarchul orașului fiind președintele tuturor colegiilor cetățenești după vârste și în acelaș timp, mai înainte de toate, agonothetul de drept și hiëropoeoul *ed ipso*, din vremea elenistico-romană (vezi mai sus).

Rămâne dară stabilit, că în începuturile ei gerusia din Callatis nu adoptă obiceiul comun de a-și alege un gymnasiarch al ei, așa cum își alegeau îndeobște toate colegiile acestea (cf. și Cagnat IGR., I și III, ind. s. v.), ci, ca și la Histria, organizarea gerusiei se prezintă într'o formă deosebită.

Totuș e un alt punct, încă mai caracteristic, al organizării gerusiei callatiane de către Apollonios, punct care trebuie de aproape cercetat, întrucât privește însăș esența și rostul gerusiei în epoca romană. Inscripția zice: πρῶτος εἰσηγήσατο νεωκόρον γήρως ἑορτάν. Ce e această νεωκόρος ἑορτή?

Cuvântul νεωκόρος capătă, se știe, în vremea romană un sens cu mult mai nobil decât în vremea bună greacă: din vechiul servitor al templului, care mătură și curăță, νεωκόρος devine un fel de mare preot, în special al zeităților orientale, ca Sarapis, iar în formă atributivă devine titlul prin excelență onorific acordat orașelor elene pentru cultul purtat de ele Romei și Impăraților-zei în temple și sărbători speciale ale lor: Καισάρεια, Ῥωμαία, Σεβάστεια, etc. (cf. ind. la Dittenberger, *Syll.*² și OGI., la Cagnat, IGR. I și III, etc.). În special în părțile noastre vedem orașe ca Perinthus ori Philipopolis mândrindu-se cu titlul onorific de νεωκόρος pentru acest cult al Impăraților, și anume, fie d. p. în forma: ἡ λαμπροτάτη τῆς Θρακῶν ἐπαρχίας μητρόπολις Φιλιππόπολις νεωκόρος (Cagnat IGR. I 1471, 1472), ca sălătura pe coasta Asiei, ἡ λαμπροτάτη μητρόπολις τῆς Ἀσίας νεωκόρος Κυζικηνῶν πόλις (*ibid.* 797), fie, de altă parte, d. p. în forma: ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῶν νεωκόρων Περινηθίων (*ibid.*, 786) ori Περινηθίων νεωκόρων (787).

Heraclea Pontica, patria Callatidei, se mândria și ea cu νεωκορία aceasta romană (cf. Cagnat IGR. I 890). Nimic mai firesc, în fața curentului general din orașele grecești de adoptare a cultului împăraților romani, decât să se găsească și la Callatis cinevă care să facă un act în această direcție. Apollonios întemeiază o sărbătoare specială în legătură cu νεωκορία, celebrată numai de bătrânii din Callatis: noua sărbătoare se numește, cum se numiau orașele elene întregi din Sud, νεωκόρος (1). Apollonios înțelege dară ca *gerusia*

(1) Cf. d. p. și Dittenberger, *Syll.*², II 686: ὁ νεωκόρος Συμωναίων δῆμος. ...

din Callatis să aibă ca principală grijă a ei cultul împăraților: sărbătoarea ei aniversară fiind o νεωκόπος ἑορτή. Această importantă concluzie specială ar părea să ne îndemne a înțelege — în chip general — *gerusia* din vremea imperială romană, înainte de toate, ca un fel de colegiu special pentru cultul Romei și al împăraților. Totuș chiar la Callatis, din însăși inscripția noastră, vedem că existența ori neexistența gerusiei într'un oraș grec nu condiționează de fel cultul oficial al împăraților. În adevăr decretul onorific al lui Apollonios ne arată că *gerusia* din Callatis s'a întemeiat în strânsă legătură cu cultul împăraților, Apollonios însuș fiind cel dintâiu președinte al noului colegiu. Dar cultul împăraților *există la Callatis încă dinaintea gerusiei*. Cum vom arăta mai jos, sărbătoarea *Καισάρεια*, tipică pentru acest cult, pomenită în inscripția noastră ca una la care se onoră de Callatiani, în totalitatea lor, cu o coroană și Apollonios al nostru, nu are nimic de a face cu acea νεωκόπος ἑορτή a gerusiei, de caracter particular, colegial, înființată de Apollonios. El contribuise, firește, la strălucirea cultului împăraților prin fundația lui: de aceea și eră onorat la *Καισάρεια*, dar cultul și sărbătoarea cea mare erau anterioare lui.

-Incheierea firească la toate aceste considerații asupra naturii gerusiei din Callatis este aceasta: În legătură cu cultul împăraților, încă dinainte existent la Callatis, Apollonios dă geronților din orașul său un fond, cu venitul căruia, ei, constituiți în colegiu, așa cum se constituiseră *οἱ νεοὶ* și *οἱ ἑφηβοὶ*, se pare încă dinainte, să serbeze aniversarea împăraților de pe tron, probabil împreună cu preoții templului Romei și al împăraților. *Această sărbătoare nu este însă singura preocupare a gerusiei*. Colegiul geronților, cu un *gerusiarches* în frunte, își iea asupra lui, ca *gerusia*, toate atribuțiile social-religioase pe cari *gerusia* le avea contemporan în celelalte orașe grecești. Acest lucru reiese perfect evident din titlul președintelui gerusiei callatiane: el e un ἄρχων, un conducător efectiv, iar nu onorific, al colegiului, având deci a lucra continuu cu ei, în felul cum am văzut cu alt prilej că lucrau d. p. președinții gerusiei din Histria (cf. *Histria*, IV, p. 607 și urm.)

Se pune acum întrebarea: eră noua ἑορτή împodobită și cu agone nouă, precum de drept s'ar fi cuvenit, și cum eră de altfel obiceiul la orice sărbătoare importantă? Sau, toată sărbătoarea se rezumă în rugăciuni și jertfe aduse divinităților imperiale, cu banchetul care urmă de obicei acestor ceremonii?

Cred că răspunsul la această întrebare decurge în chip lămurit din cuprinsul inscripției, atât dinainte cât și de după pasagiul care ne preocupă acum. E evident lucru că un ἀγωνοθέτης și γυμνασιάρχος, cum eră Apollonios, cu caracter general (ca de pildă în inscripția dela Attalea în Pamphylia [Cagnat IGR. III 783]: γυμνασιάρχῃσαντα καὶ νέων καὶ γεραιῶν καὶ παιδῶν καὶ ἀγωνοθετήσαντα τοὺς μεγάλους ἱεροὺς ἀγῶνας τῶν Σεβαστείων), întemeind o nouă ἐορτή, nu putea să priveze această sărbătoare de caracterul cel mai distinctiv al ei, agonele, tocmai în vremea aceasta așa de iubitoare de jocuri. Dacă un orașel ca Dionysopolis își permitea luxul, prin sec. II p. Chr., să înființeze agone nouă, conduse de un gymnasiarch special: γυμνασιάρχης καινῶν ἀγῶνων (Cagnat IGR. I 664), cu atât mai mult se va fi folosit Apollonios la Callatis de ocazia fundării gerusiei și de inaugurarea nouăi ei ἐορτή, pentru a înființa și agone nouă. În adevăr, din r. 13 și urm. vedem că Apollonios e încoronat la toate sărbătorile publice cari aveau și jocuri: la Caesaree, la Panegyris, la Diombrii. Vedem apoi că poporul callatian încoronându-l tocmai ca gymnasiarch, agonothet și gerusiarch, hotărăște ca (după completarea noastră sigură, în r. 20) gymnasium Callatianilor—localul principal al agonei—să fie și locul de expunere a stelei de marmoră cu lauda lui Apollonios.

Trecem acum la partea a doua a documentului nostru, adică la însăși hotărîrea privitoare la Apollonios. După ce s'au expus în amănunte meritele lui, se conchide la distingerea sa cu diferitele onoruri publice, bine cunoscute nouă din toate decretale grecești analoge. Știrile însă, pe cari ni le dă cu acest prilej decretul callatian, cu privire la instituțiile religioase și sociale, precum și la spiritul-public și arta din colonia noastră doriană, sunt până astăzi unice.

Să examinăm iarăși pe rând aceste știri.

Decretul zice: ἐπηγήσθαι..... [τ]ῆς πρώταις τιμαῖς, ἃς ὁ δᾶμος αὐτῶ καθ' ἑκάσταν ἐφαφίσατο? εὐεργεσίαν. Această expresie, care ne întâmpină curent și în alte decrete (cf. pentru lămuriri Dittenberger, OGI. II 571), se referă la gradele onorurilor acordate uhui cetățean pentru virtuțile sau binefacerile sale: dela o simplă coroană de ramuri verzi (d. p. de măslin) până la statuile de marmoră și de bronz, la coroanele și chipurile sculptate ori gravate, de argint și de aur, sau pictate pe lemn ori pe scuturi de aur, e o întreagă posibilitate de variații ale distincțiilor, după meritele celui onorat. Callatianii

arată că lui Apollonios i-au decernat, după fiecare binefacere a lui, cele mai înalte onoruri (pe cari le vom vedea mai jos). Firește această distincție a lui Apollonios stătează în raport direct cu demnitățile pe cari le ocupase: aceste demnități erau acum de asemenea «cele dintâi» și cele mai însemnate, din punctul de vedere al cerințelor pe cari le impunseau celui distins cu ele. În adevăr, magistrații principali din Callatis în vremea romană sunt *οἱ στρατηγοί* și *οἱ σύνεδροι* (cf. inscr. AEM. XI 33, 32). Aceste două colegii, *συναρχίαι*, de conducători ai trebilor publice, nu pot însă nici pe departe să se asemene cu demnitățile onorifice, de adevărată patronare a cetățenilor, oferite marilor bogătași ai timpului, evident după numele vechi de magistrați obicinuiți — subț cei cari conduceau adunările publice și afacerile externe — de *ἀγωνοθέτης* ori *γυμνασίαρχος*, dar cu un conținut cu totul deosebit. Acum a fi strateg ori synedru eră un lucru aproape fără importanță, în vreme ce a fi agonothet ori gymnasiarch însemnă a fi «părintele și binefăcătorul» orașului.

Decretul prevede ca Apollonios să fie încoronat atât pe viață, cât și în special la diferitele sărbători, cari sunt apoi imediat enumerate. Redactarea decretului e aici puțin cam neprecisă: *στεφανοῦσθε αὐτὸν διὰ βίου [κ]αὶ κατὰ ἴδιον ἐν τέ... κτλ.* Ce înseamnă *κατὰ ἴδιον* înțelegem mai clar, când comparăm textul nostru cu altele analoage, în cari expresia aceasta e altfel redată. De pildă, în decretul olbiopolitan pentru Neiceratos al lui Papias (Dittenberger, *Syll.*² I 324, 29): *στεφανοῦσθαι δὲ αὐτὸν καὶ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐν τῇ ἀρχαιρετικῇ ἐκκλησίαι καὶ ἐν τῷ τιθεμένῳ ἀγωνί τὰ χιλλεῖ κατὰ τὸ πυθόχρηστον τῆς ἵπποδρομίας, κτλ.*, sau, ceva altfel, în decretul dionysopolitan pentru Acornion al lui Dionysios (*ibid.*, 342, 46): *στεφανοῦσθαι δὲ αὐτὸν καὶ εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον καθ' ἕκαστον ἔτος ἐν τοῖς Διονυσίαις χρυσῶ στεφάνῳ, κτλ.*

În ce privește zilele la cari Apollonios va fi încoronat, chiar cea dintâi ne face o sumă de dificultăți de lectură și interpretare. Pe piatră avem păstrate numai literele APXIEP. Cu aceste litere nu se poate completa nici un nume de sărbătoare ori de zi solemnă. Dacă însă ne gândim că în conceptul după care a gravat lapidul, AI eră foarte des redat cu E și deci și în cazul nostru a fost un APXEP în loc de APXAIP, atunci înțelegem ușor cum lapidul, în loc de APXEP (vezi mai jos) a scris, nebăgând de seamă, APXIEP, cu gândul la APXIEPEIΣ, etc. APXEP din concept a fost începutul fie dela cuvântul APXEPEΣIEΣ, fie, mai probabil, după spațiul,

liber pe care avem a-l socoti pe piatră, dela expresia APXE-PETIKH EKKAHΣIA. Oricare din cele două completări o admitem, sensul rămâne acelaş. La adunarea cea mare a poporului, spre sfârşitul anului, când se strângeau mai mulţi cetăţeni ca ori când, spre a alege pe magistraţii anului viitor (1), se făcea în o sumă de oraşe elene (2) şi proclamarea diferitelor distincţiuni ale binefăcătorilor cetăţii: Callatis vedem că făcea la fel.

A doua sărbătoare la care Apollonios eră încoronat de concetăţenii săi eră Caesareele. Această sărbătoare ni-e bine cunoscută în special din insule şi din Asia mică: ea eră caracterizată prin agonele cari se dădeau în cinstea casei imperiale şi în legătură cu cultul împăraţilor, pe lângă templele acestora (3). La jocurile dela *Caesarea* (Καϊσάρεια) luau parte Elenī din toate părţile şi de toate vârstele, după felul întrecerilor cari erau fixate dinainte: stadiu, pentathlu, pancratiu, etc. (4). E foarte caracteristic că la Callatis încă din sec. I p. Chr. se institue astfel de jocuri, după exemplul oraşelor greceşti din Sud, în vreme ce Tomi, cel puţin pe cât ştim până acum, nu aveă o atare instituţie religios-politică. — Că Apollonios eră celebrat şi la această sărbătoare importantă, e cu totul firesc, dacă ne gândim la ce am cercetat mai sus, că anume el întemeiază gerusia din Callatis, printre altele şi cu menirea de a face cât mai strălucitor cultul împăraţilor în patria sa. Faptul că el numeşte sărbătoarea gerusiei νεωκόρος ἐορτή, ar fi o dovadă — alături de aceasta, pe care o examinăm acum: existenţa Caesareelor — că vechea colonie dorică a Callatianilor ţinea ea însăş să poarte, ca oraş cu un templu şi cu jocuri ale împăraţilor, titlul onorific de νεωκόρος πόλις.

În ce priveşte a treia sărbătoare, cu prilejul căreia eră onorat Apollonios, ea poartă numele comun de πανήγυρις. Din context reiese însă că ea e o πανήγυρις κατ' ἐξοχήν: adunarea cea mare, cu serbări, jocuri şi bâlcui anual. Astfel de πανηγύρεις aveau cele mai multe din oraşele greceşti (cf. de pildă ind. la Dittenberger, *Syll.*², III p. 220): ele erau un fel de sărbători naţionale, la cari luă parte tot poporul, cu femeile, copiii şi sclavii. Gymnasiul oraşului serviă de obicei ca punct central al adunării; jocuri publice însoţiau aceste adunări mari, pe care le prezidă fie gymnasiarchul, fie

(1) Cf. nota lui Dittenberger, la *Syll.*² I 324, 30.

(2) De pildă la Olbia (*Syll.*² I, l. c.).

(3) Cf. Saglio la Daremberg-Saglio, *Dict.*, 12, p. 811; cf. şi vol. III 2, p. 1368 (Toutain).

(4) Vezi Dittenberger, *Syll.*² II 677 şi 678; cf. şi Cagnat, IGR. III 319 şi 804.

un magistrat onorific special, a cărui avere personală trebuia să fie, firește, foarte respectabilă, spre a putea suporta toate cheltuielile jertfelor, jocurilor și banchetelor: panegyriarchul (1). În ce privește Pontul Stâng, avem documentată atât sărbătoarea πανήγυρις, cât și pe respectivul πανηγυρίαρχος, încă și la Tomi (AEM. XI 43, 56: un πανηγυρίαρχος της θυμελικής συνόδου) și la Histria (Dittenberger, *Syll.*² I 325, 22: în vestita inscripție a lui Aristagoras, feciorul lui Apaturos, care a cinstit orașul său și πανηγύρεαι πανδήμοις).

Inscripția onorifică a lui Apollonios nu pomeneste, printre demnitățile cu cari l-a împodobit patria sa, pe aceea de πανηγυρίαρχος. E puțin probabil că această demnitate a existat la Callatis în vremea lui Apollonios și a fost ocupată de altcineva, atunci când vedem că, propriu zis, Apollonios a împlinit prin liberalitățile sale din belșug și toate condițiile pentru a fi proclamat și panegyriarch. E mai probabil că la Callatis avem cazul din Ephesos, Epidauros, etc., unde gymnasiarhii prezidau și panegyrele (vezi citatele la Oehler, în P.-W., VII p. 1982).

Să examinăm acum a patra sărbătoare din decretul lui Apollonios: Διόμβρια. Pre cât am putut urmări, această sărbătoare era până acum total necunoscută în întreaga lume grecească. Numele ei vine, evident, dela adiectivul δίομβρος = «pătruns de ploaie», «udat». Dela început dară un înțeles pasiv, iar nu activ, care trebuie să ne îndrepte gândul nu spre cerul care dă ploaia, ci spre pământul care e pătruns de ea și e făcut roditor. Iarăși ca o chestiune prealabilă, numele sărbătorii nu e ceva abstract, «sărbătoarea ploii», ci e o derivație dela un atribut precis al unui zeu, care la Callatis purta epitetul de δίομβρος, fie în general, fie în chip mystic (numai la anume ceremonii și într'o anumită zi de sărbătoare, special caracterizată prin această calitate a zeului).

Dacă epitetul activ de δμβριος se întâmpină destul de frecvent, în special pentru Zeus (2), epitetul de δίομβρος e, altfel, până acum, pe cât știu, necunoscut. Găsim însă alte epitete înrudite ca sens cu acel de δίομβρος. Astfel e atributul δμβροχαρής, pe care-l poartă Γῆ (Bruchmann, *o. c.*, p. 72). Ceva mai depărtat e epitetul de εὐχλοος («cu verdeață frumoasă»: care implică însă logic calitatea

(1) Cf. și Oehler, la P.-W., VII, 1982 sq.

(2) Cf. Bruchmann, *Epitheta Deorum Gr.*, (suppl. la Roscher), p. 136; IG. IV 1598 Corinth), etc. Cf. și epitetul analog δέτιος, de asemenea bine cunoscut (v. mai jos în text).

de δίουβρος), purtat de Δημήτηρ (*ibid.*, p. 74), ca și acelea de χλόη și γλοόκαρπος, strâns înrudite cu epitetul de εὐχλοος (*ibid.*, p. 77).

È clar, fără multe alte demonstrații, că divinitatea căreia i se cuvine în chip firesc titlul de δίουβρος e Pământul: fie ca Δημήτηρ, fie, mai firesc, ca Γῆ μήτηρ. Am văzut că de fapt numai această divinitate are epitețe analoage cu cel din noua noastră inscripție. Cultul care se documentează printr'un atribut ca δίουβρος e însă prin excelență rural. È un cult al agricultorilor. Așa precum vedem de pildă pe Ζεὺς Ἰέτιος (*Jupiter Pluvius*) adorat de un collegiu de țărani din insula Cos: τὸ κοινὸν τῶν συμπορευομένων παρὰ Δία Ἰέτιον, compus din toți cetățenii din Cos, cu interese rurale, cari, împreună cu țăranii, se adună spre a aduce jertfe, la altarul zeului, lui Zeus «dătătorul de ploae» (Dittenberger, *Syll.*² II 735). În acelaș chip, vedem că eră celebrată la *Eleusis*, la *Athena*, la *Epidauros*, etc., Δημήτηρ Προηροσία (1), printr'o sărbătoare numită Προηροσία sau Προηρέσια (2), imediat înainte de începerea arăturilor, ca zeiță care pregătește pământul spre a primi bine sămânța. Sărbătoarea Proerosiilor (ἡ ἑορτὴ τῶν Προηροσίων: Dittenberger, *Syll.*² II 628, 4 sqq.), se celebra, după cum a dovedit Dittenberger (*l. c.*), rectificând pe A. Mommsen (care o pune în Boedromion: Sept.-Oct.), în luna Pyanepsion (Octomvrie-Noemvrie), „după primele ploi de toamnă“, și anume, jertfa se făcea imediat înainte de începutul arăturilor, ca o inaugurare a muncii de toamnă. Astfel dară „pământul udat“ de cele dintâi ploi ale toamnei e epiphania prin excelență favorabilă a zeiței la care Grecii se închină la Proerosia. Dovada cea mai clară despre aceasta o avem în adorarea Demetrei la această sărbătoare a ei tocmai împreună cu Zeus Ombrios și cu Poseidon Phytalmios (cf. Höfer la Roscher, *o. c.*, III 2999), adică cu cele două divinități supreme, cari dăruiesc pământul însetat cu umezeala roditoare (3).

Astfel dară Γῆ Δίουβρος, sărbătorită de Callatiani la Δίουβρια, nu e altceva decât Γῆ Ὀμβροχαρής ori Δημήτηρ Προηροσία, sărbătorită de ceilalți Eleni la începutul semănăturilor de toamnă, după primele ploi. Sărbătoarea noastră dela Callatis are dar a fi înțeleasă ca o nouă numire a Proerosiilor și ca atare trebuie așezată în calendarul callatian tot prin Octomvrie-Noemvrie, ca și Proerosiile din Sud.

(1) Cf. Höfer la Roscher, *Myth. Lex.*, III, 2999.

(2) Vezi la Dittenberger, *Syll.*² II 521, 28 și 628, 6 și cf. Daremberg-Saglio, IV 1, 673.

(3) Vezi textele în Plutarch, *Sept. sap. conv.* 15 (*Mor.* 158 e) și *Adv. Coloten* 22,3 (*Mor.* 1119 f).

Identificarea sărbătorii Diombriilor e pentru istoria Callatidei de cea mai mare importanță: ea ne dovedește, de o parte, însemnătatea extraordinară a agriculturii în viața colonilor dōrieni de aici, iar de alta, prin denumirea originală dată sărbătorii, independența culturală a acestor coloni, cari născocesc forme nouă pentru viața lor sufletească, firește, direct derivată din cea a Grecilor din patria primitivă.

Trecem acum la *δαμοθoinία*. Înțelesul acestui cuvânt e comun: «banchet popular, public». Intrebuintarea lui la plural nu presupune de fel o sărbătoare numită astfel, ci dimpotrivă accentuează încă și mai mult caracterul obicinuit al lui. E fără îndoială vorba, în general, de toate banchetele publice. Pus în documentul nostru la urma unei enumerări de sărbători, am fi ispitiți să traducem: «în sfârșit la toate banchetele poporului Callatianilor». Totuș cuvântul *δαμοθoinία* nu e lipsit—de altfel ca în toate actele publice la Greci—de un înțeles religios precis. Acest înțeles se exprimă lapidar într'o inscripție din Delphi zicându-se: «ὥστε θυσίαν καὶ δαμοθoinίαν συντελεῖν τὰν πόλιν τῶν Δελφῶν τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Πυθίῳ κατ' ἐνιαυτὸν...» κτλ. (cf. Dittenberger, *Syll.*³ I 306, nota la r. 59 = τὰ τέλεα τῶν δαμοθoiniῶν). La sărbătorile mari, însoțite de jocuri și reprezentații, demothoiniile nu puteau lipsi. O inscripție din Ancyra, notând festivitățile dela jocurile quinquennale ce se dădeau acolo în legătură cu cultul Romei și al lui Augustus, înseamnă: (cutare magistrat, ori prezident al jocurilor, din banii săi) *δαμοθoinίαν ἔδωκεν, θεῶν καὶ κοινήν ἔδωκεν* (CIG. (Boeckh) III 4039, r. 9 sqq.), sau: *δαμοθoinίας δις ἔδωκεν, θεῶν δις ἔδωκεν, ἀγῶνα γυμνικόν...*, κτλ. (r. 14 sqq.), sau: *δαμοθoinίας δις ἔδωκεν δυοῖς πόλεσιν, ἤλαψε τὰ δύο ἔθνη δι' ἔλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, θεῶν ἔδωκε* (r. 56 sqq.), etc., etc. Orice liberalitate a unui particular, care făcea jertfe zeilor, dădea jocuri, ori instituiă reprezentații de circ și hipodrom, rămânea necompletă fără ospățul public, care s'o încheie, spre satisfacerea și recunoștința generală (cf. pe lângă cele citate mai sus, și CIG. (Boeckh) II 2880 din Branchidae; add. 2143 *f*, din Aegina; add. 2347 *k*, din insula Syros; în sfârșit, mai ales, add. 2374 *e*, din insula Paros, unde ni se arată tot mecanismul unei atare *δαμοθoinία*: jertfe zeilor, cu *πανήγυρις*, și ca încheiere *δαμοθoinία*, care, după hotărîrea solemnă a poporului, se ține în gymnasiul orașului).

Onorarea lui Apollonios din Callatis avea deci a fi făcută și la toate banchetele publice date de concetățenii săi, fie în legătură

cu cultul Romei și al Impăraților, fie după ceremoniile și jertfele celorlalți zei, adorați de numeroase thiasuri foarte înfloritoare, precum de pildă eră acel al lui Διόνυσος Δασύλλιος pe lângă templul Δασυλλιεῖον, despre jertfele și ceremoniile căruia avem știri într'o inscripție de mare preț (anume cultul acesta se arată a fi originar, prin Heraclea Pontica, din străvechea patrie dorică, Megara: o legătură intimă sufletească între cele trei orașe) (1), precum eră thiasul cu inițiere în misterii, al zeilor din Samothrake (2), thiasul lui Dionysos Baccheus (3), de sigur și al lui Apollon Agyieus (4), în sfârșit o sumă altele (5), necunoscute nouă după numele zeilor cari le ocrotiau, ci numai după decretule lor publice, în cari vedem consecvent indisolubila legătură dintre vieața orașului, cu formele oficiale ale activității publice, și vieața thiasurilor, cu formele neoficiale, dar, ca elemente creatoare, încă mai importante, ale aceleiaș activități publice (cf. AEM. XI 35, 35: εὐεργέταν μὲν τοῦ δάμου φιλότιμον δὲ τοῦ θιάσου; XI 34, 33 cu XIV 32, 75, mai sus interpretat; VI 10, 16: ναῦν μακρὰν κατασκευαζόμενος ἐκ τῶν ἰδίων τὸν τε λιμένα καὶ τὰς ἀπὰς ἀπολεμήτους ἐτήρησεν καὶ τὸ πλοῖον ἐδωρήσατο τῷ πόλει ἀπ' ἀρχᾶς τε φιλότιμος ἐὼν τοῦ θιάσου ἐπανγγέλλεται αἰείτινος ἀγαθοῦ-παραίτιος ἐσεῖσθαι τοῖς θιασεῖταις...).

Poporul callatian onorează pe Apollonios pentru exercitarea exemplară a trei demnități: *gymnasiarchia* (se pare generală, iar nu numai a ephebilor), *agonothesia* și *gerusiarchia* (aceasta încă crescută în valoare prin faptul întemeierii gerusiei chiar de către Apollonios); pristavul avea a proclama lauda lui Apollonios exact în această ordine: ὁ δᾶμος στεφανοῖ τὸν γυμνασιάρχῃ καὶ ἀγωνοθέταν κα(ι) (6) πρῶτον καταστάντα [γ]ε[ρ]ουσίαν γερουσιάρχῃ ἀ[π] ἀρχᾶς...]. Incoronarea lui Apollonios se făcea la toate ocaziunile solemne pe cari le-am examinat mai sus. Cinstirea cea mai de preț a lui eră însă eternizarea chipului lui prin statui de bronz și picturi, expuse în portice, cari să dea tuturilor știri pe viitor de binefacerele lui: [τιμῶ]ν δὲ αὐτὸν ἀναστάσει [εἰκ]όνω[ν] χαλκέων τε καὶ γραπτ[ῶν]...].

(1) AEM. XVII 101, 43 a și b.

(2) AEM. XIV 35, 88, XIX 110, 67 cu inscripția din Tomi (nu Callatis AEM. VI 8, 14= Michel. *Recueil*, 704 (sec. II a. Chr.).

(3) Cf. AEM. XIX 107, 61.

(4) Cf. AEM XI 33, 32.

(5) Cagnat, IGR. I și AEM., *passim*. Cf. *Histria* I, cap. resp.

(6) În decretule de dialect doric se găsește adesea κα in loc de καὶ, variind indiferent ca ortografie în acelaș document; cf. la Dittenberger, *StM.* 1 306, din Delphi,

Am arătat cu alt prilej (*Histria*, IV, p. 627), cum în vremea elenistico-romană diferitele distincțiuni publice își pierd atât de mult valoarea lor morală, încât ele sunt crescute cantitativ până la absurd. De unde în vremea veche elenică statuile închinete biruito-rilor erau mai mult un fel de ofrande aduse zeilor, neavând a reprezenta aidoma pe muritorul care se onoră cu ele, în vremea mai târzie mai multe statui se închină simultan, pentru aceeaș faptă, aceluiaș om (1). Potrivit acestei exagerări generale a spiritului public contemporan, Apollonios primește dară dela concetățenii săi, nu un monument, ci mai multe (cel puțin două); după cum înțelegem din decretule onorifice ale altor gymnasiarhi (v. *Histria*, IV, l. c.), o statue de bronz și un tablou îi vor fi fost de sigur așezate în gimnasiu, acolo unde vedem din decretul lui (r. 20), că-i fusese pusă și stela cu inscripția onorifică; altă statue, ori un chip zugrăvit îi va fi fost închinat, fie în agoră, fie în vreuna din incintele sacre ale templelor, fie în port.

În ce privește calitatea artistică a chipurilor de bronz ale lui Apollonios, cine ar fi dispus să admită la ele o artă provincială, nedibace și lipsită de originalitate, poate fi întors de pe această cale, de o parte prin considerația că ne aflăm în sec. I al vremii romane, când încă nu se pierduse tradiția bună, de alta însă prin comparația pe care o avem chiar la Callatis cu arta industrială de aici: teracote din vremea romană, excelent modelate, dovedind o stăpânire încă destul de respectabilă a mijloacelor tehnice mai vechi (cf. comunicarea d-lui D. M. Teodorăscu asupra săpăturilor dela Callatis în a. 1915).

Decretul lui Apollonios vorbind la un loc de «chipuri de bronz și pictate» ne silește să examinăm mai de aproape legătura dintre aceste două feluri de monumente, cu cari Callatianii au onorat pe binefăcătorul lor. Expresia εἰκὼν γραπτή, chip zugrăvit, e absolut comună în inscripțiile onorifice grecești și nu avem nevoie să dăm aici citate în această privință (cf. d. p. Dittenberger, *Syll.*³ III, p. 274 și OGI. II, p. 651). Boeckh în CIG. II p. 662 sqq., la nr. 3068, a cercetat foarte amănunțit chestiunea, dacă prin εἰκὼν γραπτή putem înțelege și sculpturi, și a deslegat-o negativ. Dovezile aduse de Boeckh sunt peremptorii: εἰκὼν γραπτή e, în deobște, un chip zugrăvit. Dimpotrivă εἰκὼν singur are două înțelesuri: acela de ἄγαλμα ori ἀν-

1) Vezi citatele în *Histria*, IV, p. 627; chiar la *Histria* se constată în sec. II p. Chr. aceeași risipă de laude publice (vezi comentariul la nr. 27 și 28).

- δριάζ (statue întreagă), și acela de προτομή, ἀναγλυφή (bust ori relief). Tot astfel εἰκὼν γραπτὴ poate fi numai bust și poate fi și figura întreagă, deși de obicei în acest din urmă caz se adăogă și cuvântul τελεία. Decretul lui Apollonios nu explică dară clar ce fel de chipuri de bronz și pictate i-au fost dedicate. Credem însă că nimic nu se opune ca să admitem că chipurile de bronz erau statui întregi, ci dimpotrivă suntem chiar îndemnați la aceasta prin expresia ἀναστάσει, ridicarea, care se întrebuintează așa de tipic pentru închinarea de statui, încât Boeckh afirmă (*l. c.*, p. 665 col. II), că «nicăieri nu se spune εἰκόνα γραπτὴν ἀναστῆσαι, — ceea ce se zice numai de statui și coloane ori stele de marmoră». Decretul a întrebuintat cuvântul general εἰκὼν spre a se potrivi și pentru chipurile de bronz și pentru cele pictate; legătura de idei a făcut-o prin τε καὶ (εἰκόνων χαλκῆων τε καὶ γραπτῶν), indicând astfel raportarea strânsă a cuvântului prim, general, la cele două următoare, speciale.

Mai rămâne acum să examinăm chestiunea, ce anume erau «chipurile zugrăvite» ale lui Apollonios. Uzul comun al limbii grecești și al tradiției literare despre pictura greacă a specializat expresia εἰκὼν γραπτὴ pentru tablourile și picturile independente (pe diferite materiale: lemn, metale, etc.) (1), spre deosebire de picturile parietale, cari împodobiau aceleași temple, basilice și portice greco-romane, unde se expuneau și tablourile (2). Pentru mișcarea artistică din Callatis în epoca de înflorire a stăpânirii romane, inscripția lui Apollonios ne aduce astfel știri de cea mai mare însemnătate. Nu numai sculptura și pictura, dar chiar arhitectura de aici ni se arată într'o lumină foarte favorabilă prin pomenirea dedicațiilor făcute lui Apollonios de Callatiani.

Inscripția dădeă și indicații mai precise asupra locului unde aveau a fi expuse statuile și tablourile, precum și asupra cheltuelilor (e vorba în r. 18 de δαμόσια πύργοι): toate aceste lămuriri ne sunt pierdute, piatra fiind aici așa de roasă, încât nu mai poate fi vorba de o restaurare convenabilă a textului.

În ce privește așezarea stelei cu decretul onorific în gymnasiul din Callatis, am arătat mai sus necesitatea morală a acestei alegeri a locului, Apollonios avându-și întreaga viață legată de instituțiile gimnasiale ale orașului său, atât ca agonothet și gymnasiarch, cât și ca gerusiarch.

(1) Cf. Boeckh, *CIG.* II, p. 664, col. II.

(2) O εἰκὼν γραπτὴ eră totdeauna așezată la adăpost de intemperii, sub un copertis Cf. pentru toate acestea, Boeckh, *CIG.* II p. 665.

Trecem acum la începutul decretului pe care îl dăduseră cele două colegii cetățenești după vârstă, *οἱ νέοι* și *οἱ ἔφηβοι*, ca instituții autonome, din partea lor, pentru onorarea «președintelui» lor, «gymnasiarchul» Apollonios. Nu ni s'au păstrat decât cuvintele: *-ἔδοξε τοῖς νέοις καὶ ἔφηβοις*, în r. 21, restul fiind indeșcifrabil ori distrus. Simpla existență a acestor corporații ne este însă de cel mai mare preț.

În adevăr, din trei inscripții dela Odessus, ne dăm seama, prin comparație, de însemnătatea pe care o aveau în Pontul Stâng colegiile de *νέοι* și *ἔφηβοι*.

Vedem în una din ele (Kalinka, *Ant. Denkm. in Bulg.*, col. 81, nr. 92), de pe la începutul secolului I a. Chr., pe *νέοι* onorând printr'un decret al lor pe Xenandros al lui Apaturios pentru noblețea lui față de dânșii: în fiecare an, la sărbătoarea lui Hermes — *ἐν τοῖς Ἑρμαίοις* — zeul ocrotitor al gimnasiilor, Xenandros să fie încoronat, pristavul proclamând: *οἱ νέοι στεφανοῦσιν... κτλ.* Hotărîrea colegiului de *νέοι* are a fi executată de însiși gymnasiarchii cari vor fi în fiecare an, ei având grija de a se face regulat și după datină proclamarea încoronării. Gymnasiarchii sunt însă, precum se știe, magistrații întregului stat și demnitari onorifici de primul rang, ei însii binefăcători ai patriei, în întregimea ei, prin liturgiile lor bogate. Aceste considerații ne arată că *οἱ νέοι* exercită (precum am dovedit cu alt prilej, despre gerusia) (1), un rol quasi-oficial în viața publică din Pont și deci actele lor au cea mai mare înrăurire asupra vieții comune din orașele grecești de aici.

De altă parte, vedem pe *ἔφηβοι* sub prezența unui *ἐφήβαρχος* dintre dânșii, făcând la Odessus dedicații pentru marele zeu, thracic, de aici, *θεὸς μέγας Δερζελάτης*, în a. 238 p. Chr. (Kalinka, *o. c.*, col. 108, nr. 114), primul archon, după care se datează închinarea, fiind și preot al zeiței Roma, — iar într'o altă inscripție întâlnim pe aceeași ephebi organizați în companii (*τάξεις*): avem lista de nume a celor din a VII-a *τάξις*, — poate, sub câte un *ταξίαρχος*, — ridicând de sigur (după motivele ornamentale ale reliefului de deasupra inscripției) o închinare pentru un epheeb din compania lor, sau pentru întreaga companie, biruitoare la vreunul din agonele odesitane (Kalinka, *o. c.*, col. 111, nr. 115). — Actele publice ale ephebilor, făcute la Callatis, cum am văzut, în tovărășie cu *οἱ νέοι*, sunt pretutindeni în orașele grecești nu mai puțin quasi-oficiale ca

(1) *Histria*, IV, p. 680 sq.

ale celorlalte corporații după vârste, — afară firește de *παῖδες*, cari au rol numai la actele pur gimnasiale ori religioase.

Callatis având collegii deosebite de *γέροντες*, *νέοι* și *ἔφηβοι*, active toate în viața publică, se arată a fi — în sec. I p. Chr. — printre orașele elenice cele mai înfloritoare, ca activitate socială și culturală.

Încă o chestiune înainte de a încheia. Decretul pentru Apollonios e redactat în dialectul doric. Avem documente sigure din Callatis redactate și în *κοινή* (AEM. VIII 3, 6; XIX 108, 63; XIX 109, 64, etc.); marea majoritate însă a inscripțiilor Callatidei (exceptând firește pe cele din AEM. VI, cari sunt mai toate greșit date ca din Callatis), e dorică. Persistența aceasta a dorismului, care eră în special ținut viu la Callatis prin legăturile strânse cu patria mamă, Heraclea Pontica, a contribuit fără îndoială în cea mai mare măsură la păstrarea caracterului primitiv al grecismului de aici — cu instituțiile sale religioase străvechi — și a fost una din cauzele importante ale înfloririi culturale a Callatidei, în continua ei rivalitate cu vecina ioniană, mai fericită, Tomi.

Inscripția lui Apollonios, întemeietorul gerusiei din Callatis, ne deschide o perspectivă excepțional de largă asupra acestei înfloriri sociale, religioase și artistice a Callatidei în secolul I p. Chr.

R É S U M É

La Gêrusie de Callatis.

Parmi les colonies grecques du Pontus Sinister, Callatis — fille d'Heraclea Pontica, et par celle-ci descendante de l'ancienne Mégare dorienne — paraît avoir joué, vers le IVe et la première moitié du IIIe siècle av. J.-Chr., le principal rôle parmi ses voisines, ioniennes: Histria au Nord et Odessus au Sud (Tomi n'étant encore, en ce temps, qu'une petite factorerie). Avant le IVe siècle et, en partie, même pendant ce siècle, Histria avait été la plus florissante colonie, entre l'Istrus et le Haemus. Dès le milieu du IIIe siècle, l'importance de Tomi prend un rapide essor. Au temps des Romains elle devient la métropole du Pontus Sinister.

L'extension de la puissance macédonienne jusqu'à la mer Noire, donne aux villes grecques d'ici l'occasion d'entrer, déjà sous Philippe et Alexandre, directement dans la mêlée des luttes qui caractérisent l'époque hellénistique. Spécialement le roi Lysimaque essaya de soumettre à sa volonté directe les villes du Pontus Sinister; mais celles-ci profitant de la rivalité entre Antigonos et Lysimachos cherchèrent à leur tour à se débarrasser de la désagréable tutelle. Diodore de Sicile nous parle de ce conflit — dont les Callatiens sont les principaux et à vrai dire les uniques héros — d'une manière détaillée dans ses l. XIX 73, XX 25 et XX 112, 2.

Malgré leur héroïque résistance, le coup donné par Lysimaque aux Callatiens, en 313 et les années suivantes, quand une si grande partie de la population de cette ville avait émigré dans le Bospore Cimmérien, affaiblit de beaucoup la puissance de la florissante colonie dorienne. L'essai des Callatiens de prendre Tomi pour en faire une factorerie à eux, vers 260 av. J.-Chr., n'eut point de succès. Les Byzantins battirent les Callatiens alliés aux Histriens, et donnèrent aux Tomitains l'indépendance. A partir de cette défaite, nous dit l'historien Memnon, les Callatiens ne purent jamais plus s'élever à un état de prospérité remarquable.

Mais on ne doit pas prendre à la lettre l'affirmation de Memnon. En effet, nous avons la possibilité, de savoir, justement pour le IVe et le IIIe siècle av. J.-Chr., par une série de monuments authentiques, quelles étaient

les relations politiques et commerciales — continues — des Callatiens ; ces relations n'ont point l'air de s'être trop laissées influencer par les succès politiques et militaires entre 313 et 250.

Un décret honorifique du IV-ème siècle a. J.-Chr., par lequel les citoyens d'Olbia proclament Nautimos de Callatis «proxenos», indique les étroites relations commerciales qu'entretenaient ces deux villes (Minns, *Scythians and Greeks*, p. 459). Un autre décret honorifique est rendu par les Callatiens eux-mêmes, probablement vers le III-ème siècle a. J.-Chr., pour un citoyen de la Chersonèse Taurique, du nom de Pasiadas, fils de Herodotos, dont il est dit qu'il est bienveillant et serviable tant à l'égard de l'État des Callatiens que particulièrement pour les citoyens de Callatis obligés par leurs affaires d'aller dans la colonie dorienne soeur (AEM. XVII 99,41 ; Michel, *Recueil*, 333). C'est très probablement vers la même époque, à savoir. III-ème siècle a. J.-Chr., ou tout au plus commencement du II-ème, que se place un autre décret honorifique (Pârvan, *Archäologischer Anzeiger*, J. D. A. I., Berlin, 1915, p. 250 et suiv.) rendu par les Callatiens en faveur de deux citoyens de Mytilène, les frères Héronax et Bacchios, fils de Kaliphânès, qui, pareils en cela à Pasiadas de Chersonèse, secourent et assistent les citoyens de Callatis venus pour des affaires à Mytilène. Nous voyons donc ces Callatiens entretenir d'actives relations commerciales et politiques avec Olbia, la Chersonèse Taurique et Mytilène, précisément à l'époque où ils défendaient le plus obstinément leur liberté contre Lysimaque et où ils disputaient aux Byzantins la suprématie politique et économique sur le littoral occidental du Pont Euxin („Pontus Sinister“).

Le déclin des Callatiens, aux III-ème et II-ème siècle a. J.-Chr., est dû sans doute non seulement à leurs défaites militaires mais aussi à des causes d'ordre plus général, qui ont sensiblement modifié l'équilibre des forces helléniques de ces contrées.

En effet, vers la fin du III-ème siècle a. J.-Chr., nous voyons la Chersonèse Taurique, la colonie soeur de Callatis, parvenir à une prospérité exceptionnelle, grâce surtout à son commerce de céréales (voir Minns, *o. c.*, p. 517). Or, c'est précisément le même commerce qui formait aussi la principale source de richesse des Callatiens. Une nouvelle preuve de ce fait en plus de celles que nous connaissions jusqu'à présent (voir plus haut p. 55 nous est fournie par l'inscription même dont nous nous occupons ici : parmi ses fêtes publiques, Callatis, comme État agricole, en compte une, *Διόμβρια*, qui est directement consacrée à la fécondante humidité des pluies d'automne. Nous insisterons plus bas sur le caractère de cette fête.

Outre la concurrence rencontrée dans le commerce des grains, la calamité de plus en plus grande qu'étaient les incursions des pirates dans les eaux

du Pont a contribué sans doute à l'appauvrissement des colonies grecques qui n'étaient pas directement défendues par de puissantes flottes de guerre: c'était le cas des villes du Bosphore Cimmérien. En effet, nous voyons par les inscriptions qu'après le déclin de la puissance de Lysimaque sur terre et de la force d'Eumélos et de ses descendants Spartocides sur mer (voir Minns, p. 579 et suiv.), les colonies grecques du littoral occidental restées libres sont en réalité bien plus malheureuses que du temps de leur soumission à Lysimaque, car les barbares arrivés par terre aussi bien que les pirates venus par mer les attaquent sans cesse et, lorsqu'ils ne les ravagent pas complètement, ils pillent et massacrent du moins leurs citoyens isolés. Une inscription qui date environ de l'an 100 a. J.-Chr., exprime les remerciements chaleureux des Callatiens aux Apolloniates et surtout à Stratonax, fils de Lygdamis, qui, pendant la récente guerre, portée sans doute contre les barbares, avaient «sauvé» les Callatiens de la défaite (Kalinka, *Ant. Denkm. in Bulg.*, col. 83 et suiv.). D'autre part, nous possédons un décret, datant vraisemblablement de la première moitié du II-ème siècle a. J.-Chr., qui est consacré par les Olbiopolites aux citoyens grecs de l'île des Serpents et surtout à l'un d'entre eux dont le nom ne s'est pas conservé, et dont le principal mérite était d'avoir nettoyé le Pont Euxin des pirates qui l'infestaient (AEM. XI 37, 41). C'est toujours pour célébrer une victoire contre les pirates que le Rhodien Posideus dédie vers l'an 100 a. J.-Chr. également à Olbia, un ex-voto à Achilleus, le héros protecteur de l'île de Leuké au sujet de l'activité des Olbiopolites et des Rhodiens dans le Pont Minns, p. 463).

Un nouveau document de cette époque trouble (II-ème — I-ier siècle a. J.-Chr.; voir AEM. VI 10, 16 et Pick, *Münzen von Dacien u. Mösien*, I 1, p. 86, n. 1) nous est fourni à Callatis par une autre inscription, très importante pour les renseignements de nature économique — finances et banques — qu'elle nous donne. C'est le décret d'un „thiasos“ en l'honneur d'un membre généreux qui avait mis des fonds à la disposition du collège dans des conditions très favorables (AEM. XI 34, 33 et XIV 32, 75; Dittenberger, *Syll.*³ II 736; Michel, *Recueil*, 996; II-ème siècle a. J.-Chr.). Le décret parle des circonstances critiques que traversent les citoyens et souligne le fait que leur bienfaiteur Bicon, fils de Dioscouridas, ayant la garde du trésor du thiasos, en avait perdu les fonds, probablement pendant une guerre avec les barbares, et par conséquent pour des causes indépendantes de sa volonté. Cependant, il rendit tout l'argent à lui confié par les Callatiens ainsi que les intérêts, alors qu'il aurait pu ne pas s'acquitter de la dette qu'il avait, d'après la loi, envers le collège. De plus, il avait lui-même, auparavant, prêté au thiasos de l'argent à un taux minime, et supporté sur sa propre fortune une partie des dépenses de son collège.

Tous ces documents prouvent donc, en ce qui concerne les II-ème et I-ier siècle a. J.-Chr., d'une part les circonstances difficiles et souvent très malheureuses où vivaient les Callatiens, d'autre part la prospérité de leur vie économique, en dépit de ces circonstances. Le décret bien connu d'Olbia, rendu en l'honneur de Théoclès, fils de Satyros (CIG. (Boeckh), 2059; Latyschew, IPE. I 22; Minns, *o. c.*, p. 644, no. 10), nous montre les Callatines, vers les dernières années de l'ère païenne, ou les premières de l'ère chrétienne, consacrant, en compagnie des citoyens de presque toutes les villes grecques importantes du Pont et de la mer Egée en relations avec le Pont, une couronne d'or à Théoclès à l'occasion de sa mort, pour les services qu'il avait rendus, entre autres, aussi au club des Callatiens, négociants et armateurs, venus pour affaires à Olbia.

Les intérêts économiques, politiques et militaires des Callatiens les obligent à entretenir des relations très étroites non seulement avec leurs frères doriens du Byzance, de l'Héraclée Pontique, ou de la Chersonèse Taurique (voir pour les relations de l'Héraclée avec la Scythie Mineure, AEM. VIII 20, 60), mais aussi avec les centres ioniens. Une inscription qui semble provenir d'Odessus nous montre les Callatiens rendant des honneurs particuliers, vers le II-ème ou I-ier siècle a. J.-Chr. (CIG. Boeckh) *add.* 2056 *d*), à un citoyen de cette ville voisine; une autre inscription, provenant de Carystos en Eubée et datant de la même époque, mentionne une Callatienne, Neikéso, enterrée là-bas par son fils, Comaros, marchand ou nautonier (IG. XII 9, 34). Vers le même siècle nous rencontrons des Callatiens à Athènes: ainsi par exemple un nommé Ménandros, fils de Doros (IG. II 3, 3045; voir III 2, 2501), et une femme Anthis (IG. II 3, 3044), qui y sont enterrés. Une autre Callatienne, Euporia, vit à Smyrne, un peu plus tard peut-être (CIG. Boeckh) 3317).

D'ailleurs, pour ce qui est des Callatiens comme infatigables navigateurs et connaisseurs des routes de la mer et des contrées lointaines (voir par exemple l'inscription funéraire en vers, AEM. VI 6,10: *ὄνεκον ἐν ξείνῃ Διονύσιος ἔφθιτο νόσῳ, λείψανὰ δ' ἐξ σποδότης ἤλυθεν εἰν τοκέας*), nous en avons le plus éclatant témoignage dans l'activité scientifique de Démétrios le Callatien, qui, à l'époque même dont nous nous occupons — III-ème — II-ème siècle a. J.-Chr., — entre 216-200, écrivait ses vingt livres «sur l'Asie et l'Europe» (voir F. Susemihl, *Gesch. d. griech. Litt. in der Alexandrinerzeit* I, p. 681).

A l'époque romaine, Callatis continue à être un important centre commercial. Cependant, à partir du II-ème siècle, sous Marc Aurèle et ses successeurs, la direction des affaires publiques est confiée aux représentants du pouvoir central, *curatores reipublicae*, étrangers d'origine, envoyés par

l'empire pour réorganiser l'administration désordonnée des Grecs habitant ces parages. Une inscription de Sidyma en Lycie, qui se place vers 180 après J.-Chr., nous fait connaître un λογιστής Καλλατιανῶν πόλεως Μυσίας, qui est romain par le nom, le droit de cité et la dignité sénatoriale: Tib. Claudius Telemachus, mais gréco-lycien d'origine, à savoir de Xanthos; il est vrai que vers la fin du II-ème siècle il réussit à devenir *consul* (Cagnat IGR. III 581; Pârvan, *Histria*, IV p. 629).

Bien plus, même à l'époque tardive romano-byzantine, Callatis conserve un bien-être relatif (voir les intéressantes découvertes de mon collaborateur D. M. Teodorescu, dans les *Annales* de l'Académie Roumaine) et ses relations traditionnelles avec l'étranger. Ainsi, nous trouvons vers le V-ème siècle un Syrien hellénisé, au nom romain de Synplikios, fils de Kassianos, de profession avocat-juriconsulte (νομικός τὴν ἐπιστήμην) qui, ayant vécu ici jusque dans ses vieux jours avec sa femme, s'éteint «avec l'espoir de la résurrection» et de «la vie éternelle» (AEM. XI 32, 31).

* * *

Le nouveau document, découvert parmi les matériaux extraits des ruines antiques pour servir au nouvel édifice de l'église grecque de Mangalia, est très mal conservé (pour la description et la restauration des deux fragments dont se compose le texte actuel, voir plus haut, page 60—64 et le dessin de la page 61, ainsi que la planche hors texte de la fin). Le contenu du document, tel qu'il résulte des restitutions que nous proposons ci-dessus, est le suivant.

Un riche citoyen de Callatis, vu l'état précaire des finances de la ville, offre spontanément d'assumer la charge d'ἀγωνοθέτης. Sur sa fortune, il fait faire brillamment les sacrifices et les repas rituels. Les Callatiens le proclament gymnasiarque. En cette qualité, il réorganise le système d'utilisation du gymnase par les quatre collèges des citoyens, groupés par âges: enfants, éphèbes, jeunes hommes et vieillards; il apporte de riches sacrifices à l'occasion des fêtes et offre de brillantes cérémonies en l'honneur des dieux. C'est lui enfin qui, le premier, institue la fête néocorique des vieillards, et alloue à cet effet un fonds dont les intérêts doivent servir au collège des vieillards de Callatis (gérusie) pour célébrer chaque année cette fête particulière. Pour tous ces bienfaits, les Callatiens décident d'honorer publiquement Apollonios et de lui conférer les premières distinctions de la cité: «Le peuple couronne le gymnasiarque, l'agonothète, le premier fondateur de la gérusie et son premier gérusiarque, et il l'honore en lui érigeant des statues d'airain et en lui consacrant des images peintes...» La proclamation devait avoir lieu aux quatre grandes fêtes que le document

nous révèle maintenant pour la première fois à Callatis : Archairésies, Césariées, Panégyries, que nous trouvons aussi ailleurs, et Diombries, fête dont nous rencontrons la première mention, dans tout le monde grec, à Callatis; en dehors de ces fêtes, la proclamation aurait lieu d'une façon générale à toutes les Damothoïniés,

Le décret du peuple Callatien était suivi sur notre monument de la décision spéciale que les collèges réunis des *νέοι* et *ἐφηβοί* de Callatis avaient prise pour honorer eux aussi en particulier le bienfaiteur Apollonios. Malheureusement, rien ne subsiste de cette décision, car le fragment que nous possédons constitue une petite partie à peine du monument qui ornait le gymnase de Callatis.

Nous ne saurions, dans ce résumé succinct, insister sur les faits nouveaux, concernant les institutions sociales et religieuses du I-er siècle après J.-Chr., dont notre document nous donne connaissance pour la première fois. Nous nous bornerons — pour le reste voir le texte roumain — aux deux faits nouveaux essentiels qu'apporte l'inscription : la fondation de la gérusie de Callatis et la fête, inconnue jusqu'à présent, des Diombries.

Le texte dit (9-ème ligne et suivantes) : *πρᾶτος εἰσηγήσατο [ν]εωκόρον γήρωσ ἑορτᾶν ἀργ[υρίου ἐπιδόσει ποτὶ διανεκῆ διὰ τόκων [ε]ὐπορίαν, κτλ.,* et plus bas. (16-ème ligne) : *πρᾶτον καταστάντα [γ]ε[ρ]ουσίαν γερουσιάρχων ἀ[π'] ἀρχᾶς...*. Il ressort de l'interprétation comparative des deux citations ci-dessus qu'Apollonios non seulement a fondé la gérusie en la séparant des autres collèges groupés par âges, mais aussi lui a donné la mission spéciale de célébrer une *ἑορτή* caractérisée comme *νεωκόρος*. Dès que la gérusie est créée, Apollonios est élu gérusiarque, c'est-à-dire président. Cette dignité n'est pas commune à tout le Pont occidental. A Histria les présidents de la gérusie s'appelaient *συναγωγεῖς* (Pârvan, *Histria*, IV. 606 et suiv.). Dans la plupart des centres du Sud fonctionnaient soit un *γυμνασιάρχος τῆς γερουσίας* (ou *τῶν γεραιῶν, τῶν γερόντων*, etc.) soit un *προστάτης*, dignitaires honorifiques qui dirigeaient le collège des vieillards (P.-W. VII, col. 1978 et suiv. et 1268). Qu'est cette *νεωκόρος ἑορτή*? Nous voyons dans ces contrées des villes telles que Périnthe ou Philippopolis s'enorgueillir du titre honorifique de *νεωκόρος* qui leur avait été conféré en récompense du culte qu'elles avaient voué à Rome et aux empereurs-dieux en leur dédiant des temples et des fêtes spéciales (Cagnat, IGR. I 1471, 1472, 786, 787 et en général I et II¹, et Dittenberger, *Syll.*² et OGI, pour *Καισάρεια, Ρωματα, Σεβάστεια*, etc.). La ville de l'Héraclée Pontique, métropole de Callatis, possédait elle aussi la distinction de la *νεωκορία* (Cagnat, IGR. I 890). Rien donc de plus naturel que l'institution par Apollonios, à Callatis, d'une fête spéciale en relation avec la *νεωκορία* et célébrée exclusivement par les vieillards de la ville Apollonios entend que

la gérusie de Callatis ait comme principale mission le culte des empereurs, sa fête anniversaire étant une νεωκόρος έορτή. Mais le culte des empereurs existait à Callatis déjà avant la gérusie, et la fête des Καισάρεια, qu'on célébrait depuis longtemps lorsque la gérusie fut instituée, n'a rien de commun avec cette νεωκόρος έορτή de la gérusie à caractère particulier collégial. L'existence ou la non-existence de la gérusie dans une ville grecque ne conditionne nullement le culte officiel des empereurs.

Examinons maintenant la quatrième fête dont nous parle le décret d'Apolonios: Διόμβρια. D'après les recherches que nous avons pu faire, cette fête était jusqu'à présent totalement inconnue dans le monde grec. Son nom vient évidemment de l'adjectif δίομβρος, «mouillé par la pluie». Il faut donc, dès le début, remarquer le sens passif et non pas actif de ce terme. Ce sens doit diriger notre pensée non pas vers le ciel qui donne la pluie, mais vers la terre qu'elle mouille et qu'elle féconde. Toujours comme question préalable, il convient de remarquer que le nom de la fête n'est pas une notion abstraite, «la fête de la pluie», mais dérive d'un attribut précis d'un dieu qui, à Callatis, portait l'épithète de δίομβρος, soit d'une façon générale, soit avec un caractère mystique, c'est-à-dire seulement dans certaines cérémonies et à un certain jour de fête, spécialement caractérisée par cette qualité du dieu.

Si l'épithète à sens actif de ζμβριος se rencontre assez fréquemment, surtout lorsqu'il est question de Zeus (voir Bruchmann, *Epitheta Deorum Gr.* (Roscher, suppl.), p. 136; IG. IV 1598 (Corinthe), etc.; voir de même l'épithète analogue de δέτιος, tout aussi bien connue), l'épithète de δίομβρος est en échange, à notre connaissance, inconnue jusqu'à présent. Cependant, nous trouvons d'autres épithètes apparentées par le sens à δίομβρος. Tel est l'attribut δμβροχαρής que porte Γή (Bruchmann, *o. c.*, p. 72); telles sont aussi, mais à filiation plus lointaine, l'épithète de εϋχλοος («à la belle verdure»: ce qui implique logiquement la qualité de δίομβρος) portée par Δημήτηρ (*ibid.*, p. 74), ainsi que celle de χλόη et γλοόκαρπος étroitement apparentées à εϋχλοος (*ibid.*, p. 77).

Il est clair, sans que d'autres démonstrations soient nécessaires, que la divinité à qui revient tout naturellement le titre de δίομβρος est la terre: soit comme Δημήτηρ, soit, mieux encore, comme Γή μήτηρ. Nous avons vu que cette seule divinité possède en fait des épithètes analogues à celle que renferme notre nouvelle inscription. Le culte qui se révèle dans un attribut tel que δίομβρος est cependant par excellence rustique. C'est un culte d'agriculteurs. De même que nous voyons par exemple Zeus Έτίος (Iupiter Pluvius) adoré par un collège de paysans de l'île de Cos: τὸ κοινὸν τῶν συμπορευομένων παρὰ Δία Έτίον, collège composé de tous les citoyens à in-

térêts ruraux, qui s'assemblaient avec les paysans pour faire des sacrifices à l'autel du dieu, de Zeus «le dispensateur de la pluie» (Dittenberger, *Syll.*³ II 735), de même nous voyons célébrer à Eleusis, à Athènes, à Epidaurus, etc... immédiatement avant le commencement des travaux agricoles, la déesse Δημήτηρ Προηροσία (voir Höfer dans Roscher, *Myth. Lex.*, III 2999) par une fête appelée Προηροσία ou Προηρέσια (voir Dittenberger, *Syll.*³ II 521, 28 et 628, 6, et Daremberg-Saglio, IV 1, 673), comme divinité qui prépare la terre pour bien recevoir la semence. La fête des Proérosies (ἡ ἑορτὴ τῶν Προηροσίων: Dittenberger, *Syll.*³ II 628, 4 et suiv.) était célébrée, comme l'a prouvé Dittenberger (*l. c.*) en corrigeant A. Mommsen (qui la place au mois de Boédromion: Septembre-October), au mois de Pyanepsion (October-Novembre) «après les premières pluies d'automne»: on faisait les sacrifices immédiatement avant le commencement du labourage, comme pour une inauguration des travaux d'automne. Ainsi donc, la «terre mouillée» par les premières pluies d'automne est l'épiphanie par excellence favorable de la déesse qu'adorent les Grecs aux Proérosies. La meilleure preuve nous en est fournie par le fait que Déméter est adorée à cette fête, qui est sa fête, précisément en compagnie de Zeus Ombrios et de Poseidon Phytalmios (voir Höfer dans Roscher, *o. c.*, III 2999), c'est-à-dire avec les deux divinités suprêmes qui donnent à la terre desséchée l'humidité fondante; (voir les textes chez Plutarque, *Sept. sap. conv.*, 15 (Mor. 158, e) et *Adv. Coloten*, 22, 3 (Mor. 1119, f).

Par conséquent, la Γῆ Διόμβρος fêtée par les Callatiens aux Διόμβρια n'est autre que la Γῆ Ὀμβροχαρῆς, ou encore Δημήτηρ Προηροσία fêtée par les autres Hellènes au commencement des semailles d'automne, après les premières pluies. Les „Diombries“ de Callatis doivent donc être considérées comme un autre nom des Proérosies et, comme telles, se placent dans le calendrier callatien vers la même époque que les Proérosies du Sud, à savoir Octobre-Novembre.

Le fait d'avoir pu identifier les Diombries présente une grande importance pour l'histoire de Callatis. En effet, nous apprenons d'une part la place exceptionnelle que tenait l'agriculture dans la vie des colons doriens de l'endroit et, d'autre part, par l'appellation originale donnée à cette fête, l'indépendance spirituelle de ces colons.

Il nous reste à signaler une question encore, avant de finir. Le décret concernant Apollonios est rédigé en dialecte dorien. Nous possédons des documents certains, provenant toujours de Callatis et rédigés en κοινή (AEM. VIII 3, 6; XIX 108, 63; XIX 109, 64, etc.); mais la grande majorité des inscriptions de Callatis est en dialecte dorien, à l'exception, naturellement, des inscriptions AEM. VI qui sont toutes faussement indiquées

comme originaires de Callatis. Cette persistance du dorisme, que maintenaient particulièrement vivant à Callatis les étroites relations entretenues par la cité avec sa métropole l'Heracleée Pontique, a sans doute contribué dans la plus large mesure à la conservation du caractère primitif de l'hellénisme local, avec ses antiques institutions religieuses, et a été une des causes importantes de la florissante civilisation de Callatis, dans sa permanente rivalité avec sa voisine ionienne plus heureuse, Tomi.

Analele Academiei Române.

L. B.

Două inscripții nouă găsite la Mănăstirea Bistrița (Neamț), de <i>N. Iorga</i>	—,20
Muntele Athos în legătură cu țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Din influențele politice europene asupra Istoriei noastre (Moise Vodă. 1529 Martie—1530 August), de <i>I. Ursu</i>	—,20
Steagul lui Mihnea Vodă Radul în muzeul istoric din Belgrad, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII-lea, de <i>N. Docan</i>	2.—
Contribuții documentare la Istoria Olteniei în veacul al XIX-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Nifon II, Patriarhul Constantinopolului, de <i>Diaconul Dr. Nic. M. Popescu</i>	—,80
Renegați în trecutul țerilor noastre și al neamului românesc, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Ședința Academiei Române dela 1 Maiu 1914, de <i>D. A. Sturdza</i>	—,60
Fundațiuni religioase ale Domnilor Români în Orient, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Fundațiunile Domnilor Români în Epir, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Un act românesc privitor la începătorul culturii bulgare Dr. Veron, de <i>N. Iorga</i>	—,20
O hartă a Țerii-Românești din c. 1780 și un geograf dobrogean, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Nouă documente basarabene, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Situațiunea internațională a Principatului Țerii-Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), de <i>Ioan Radonić</i>	—,30
Correspondența Domnilor și Boierilor români cu Metternich și cu Gentz între anii 1812—1828, de <i>Ioan C. Filitti</i>	—,50
Stălpul lui Mihaiu Racovjă Vv, în Bucovina, de <i>Teodor V. Stefanelli</i>	—,50
Veneția în Marea Neagră, I: Dobrotici, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Veneția în Marea Neagră, II: Legături cu Turcii și cu creștinii din Balcani dela lupta dela Cosovo până la cea dela Nicopole (1389—96), de <i>N. Iorga</i>	—,50
Tom. XXXVII. — Desbaterile Academiei în 1914—1915	5.—
XXXVII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	15.—
Veneția în Marea Neagră. III: Originea legăturilor cu Ștefan cel Mare și mediul politic al dezvoltării lor, de <i>N. Iorga</i>	—,80
Pilda bunilor Domni din trecut față de școala românească, de <i>N. Iorga</i>	1,50
Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu, de <i>N. Iorga</i>	1,50
Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâcoveanu și scopurile Academiei Române, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Opera de istoric a Regelui Carol, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Neamul Agarici. — Răzeși fălcieni și vaslueni, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Imperialismul austriac și cel rus în dezvoltare paralelă, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Din legăturile noastre cu Sârbii, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Privilegiile șangăilor dela Târgu-Ocna, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Cetatea Ulmetum. III. Descoperirile ultimei campanii de săpături din vara anului 1914, de <i>Vasile Pârvan</i>	2.—
Câteva știri despre comerțul nostru în veacurile al XVII-lea și XVIII-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Dreptul la viața al statelor mici, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Un dascăl uitat: Grigore Pleșoianu, de <i>N. Bănescu</i>	1.—
Dardanelele. (Amintiri istorice), de <i>N. Iorga</i>	—,30
Zidul cetății Tomi, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Câteva lămuriri nouă cu privire la istoria Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Vecheimea rumâniei în Țara-Românească și legătura lui Mihai Viteazul, de <i>C. Giurescu</i>	—,70
Faze sufletești și cărți reprezentative la Români cu specială privire la legăturile «Alexandriei» cu Mihaiu Viteazul de <i>N. Iorga</i>	2.—
Contribuțiuni la Istoria Românilor ardeleni, 1780—1792. cu 84 acte și documente inedite, culese din arhivele din Viena, Budapesta, Sibiu și Brașov, de <i>Dr. Ioan Lupas</i>	2.—
Emigrările de peste munți, de <i>I. Nistor</i>	—,50
Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr, de <i>Dr. Ioan Lupas</i>	—,60

Analele Academiei Române.

	L. B.
Tom. XXXVIII. — Desbaterile Academiei în 1915—1916	6.—
» XXXVIII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	12.—
Câteva știri nouă relative la legăturile noastre cu biserica constantinopolitană în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Impozitele în funcțiune economică și politică socială, de <i>G. N. Leon</i>	—,20
In legătură cu Biblia dela 1688 și Biblia dela 1667 a lui Nicolae Milescu, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Monete vechi românești inedite sau puțin cunoscute, de <i>Const. Moisil</i>	—,50
Carpații în luptele dintre Români și Unguri, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Sârbi, Bulgari și Români în Peninsula Balcanică în evul mediu, de <i>N. Iorga</i>	—,30
România față de capitulațiile Turciei, de <i>Ioan C. Filitti</i>	—,60
Despre rumâni, de <i>C. Giurescu</i>	—,60
Documente privitoare la Episcopia din Maramurăș, de <i>Preotul Dr. Alexandru Cziplé</i>	1,20
Amănunte din istoria noastră în veacul al XIX-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,70
Iordache Olimpiotul vânzătorul Ini Tudor Vladimirescu, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Două contribuții la istoria bisericească a Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Cetatea Giurgiu. Originile și trecutul ei, de <i>N. A. Constantinescu</i>	1.—
Contribuțiunea numismatică la istoria antică a României transdunărene, de <i>M. C. Stuzu</i>	—,50
Histria. IV. Inscricții găsite în 1814—1915, de <i>Vasile Pârvan</i>	3.—
Legăturile românilor cu Rușii apuseni și cu teritoriul zis «ucrainian», de <i>N. Iorga</i>	—,60
Ceva mai mult despre viața noastră culturală și literară în secolul al XVIII-lea de <i>N. Iorga</i>	—,40
Corespondența consulilor englezi din Principate. 1828—1836, de <i>Ioan C. Filitti</i>	—,80
Originea și sensul direcțiilor politice în trecutul țerilor noastre, de <i>N. Iorga</i>	—,20
» XXXIX. — Desbaterile Academiei în 1916—1917 (<i>Sub presă</i>).	
» XXXIX. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i> (<i>Sub presă</i>).	
Alte note despre cultura și viața socială românească sub vechiul regim, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Un reprezentant al Elenismului în Moldova sub vechiul regim: Constantin Evnomie cu note asupra familiei Hurmuzaki, de <i>N. Iorga</i>	—,20